

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

BÁSNICKÁ TVORBA VIKTORA FISCHLA

Vedoucí práce: Mgr. Martina Halamová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Barbora Štumpfová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 2.

2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Básnická tvorba Viktora Fischla* vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 4. května 2012

.....
Barbora Štumpfová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své diplomové práce Mgr. Martině Halamové, Ph.D., za její cenné připomínky a odborné vedení.

Dále bych ráda poděkovala pracovnícím Památníku národního písemnictví v Praze za jejich ochotu a vstřícnost při získávání archiválií pro tuto diplomovou práci.

ANOTACE

Následující diplomová práce je zaměřena na básnické dílo Viktora Fischla. Diplomová práce se mimo jiné zaměřuje na téma, zda a jakým způsobem se v básních proměňuje pohled lyrického subjektu na prožívanou skutečnost. Dále se práce zabývá formováním samotné poetiky Viktora Fischla v souvislosti s dobovým děním a myšlením. Aby zobrazení básnické tvorby autora bylo úplné, bylo nutné zabývat se nejen sbírkami, které vyšly knižně, ale také dílem dostupným pouze v rukopisech (příp. strojopisech) ve fondu Viktora Fischla v Památníku národního písemnictví v Praze.

Diplomová práce metodologicky vychází z pojetí fikčních světů Miroslava Červenky, který ve své knize *Fikční světy lyriky* mimo jiné popisuje vztah aktuálního světa a fikčního světa v lyrice. O fikci a fikčních světech bylo smýšleno pouze ve spojení s narativním příběhem. Nicméně také v lyrice je nutné uvažovat o fikčních světech a Červenka dokazuje, že vztah reality s fikčním světem je v lyrické básni mnohdy bližší než je tomu v narativu.

Z důvodu přehlednosti je v této diplomové práci básnické dílo Viktora Fischla rozděleno na několik částí. Každá z částí se věnuje určitému okruhu básnické tvorby tohoto autora. Sbírkky či básnické cykly byly do jednotlivých kapitol přiděleny podle doby, ve které byly dopsány.

První interpretační kapitola práce je zaměřena na samotné dílo, nejranější tvorbu Viktora Fischla, tedy dílo z období let 1928-1929. Další kapitola se zabývá tvorbou 30. let. Třetí významný oddíl tvoří exilová poezie z doby pobytu autora ve Velké Británii v období druhé světové války. Další kapitoly se věnují poválečné autorově tvorbě, tvorbě z let 50. a také pozdnímu básnickému dílu Viktora Fischla. Poslední kapitola práce se věnuje drobnějším básním a určitým zlomkům, které nejsou zařazeny do básnických sbírek.

SUMMARY

The following master thesis is focused on the poetry work of Viktor Fischl. This thesis is also focused, among the others, on the topic of whether and how a point of view of a lyrical subject on a living in reality is changing in the poems. The thesis deals with the forming of Viktor Fischl's poetry itself in the context of present development and thinking. For showing of a complete author's work it was necessary to deal not only with collections of poems that had been published in book form, but also with available work in manuscript (or typescript) in the Viktor Fischl's Fund at the Museum of Czech Literature in Prague.

The master thesis is methodologically based on the concept of Miroslav Červenka's fictional worlds. In his book *Fikční světy lyriky* (Fictional Worlds of Lyric Poetry) describes, among the others, the relationship of the current world and fictional world in lyric poetry. About the fiction and fictional worlds was thought only in connection with a narrative story. However, also in the lyric poetry it is necessary to think about the fictional worlds and Červenka proves that the relationship of reality and fictional world could be in lyric poem more often than in the narrative.

In this master thesis the poetry work of Viktor Fischl is divided for clarity into several parts. Each part is devoted to a specific range of the author's poetry. Collections or cycles of poems were assigned to the chapters according to the period, in which were finished.

The first interpretive chapter of the master thesis is focused on work itself, the earliest work of Viktor Fischl, a work from the period 1928 - 1929. The next chapter deals with his work in the thirties. The third significant section consists of the exile poetry from the author's stay in the United Kingdom during the Second World War. Next chapters are focused on the post-war author's work, work from the fiftieth and late poetic work of Viktor Fischl. The last chapter is devoted to poems and some fractions that are not included in the collections of poems.

Obsah

Úvod	7
1 Život a dílo Viktora Fischla	10
2 Fikční světy lyriky	12
3 Raná tvorba	15
4 Poezie 30. let	18
5 Poezie v britském exilu	35
6 Poválečná básnická tvorba.....	46
7 Básnická tvorba 50. let	53
8 Pozdní básnická tvorba	61
9 Básně nepojaté do sbírek.....	69
Závěr	73
Použitá literatura	76

Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám básnickou tvorbou Viktora Fischla. V poezii autora mimo jiné sleduji, zda a jakým způsobem se v básních proměňuje pohled lyrického subjektu na prožívanou skutečnost. Vztah skutečnosti a utvářeného fikčního světa bývá v poezii Viktora Fischla výrazný, také autorovy pozice „spisovatel/diplomat“ se v díle často prolínají. Proto je mým cílem nahlédnout formování poetiky Viktora Fischla v souvislosti s dobovým děním a myšlením.

V neuměleckých textech se velice často projevuje Fischlova angažovanost ve věcech veřejných, což bylo mimo jiné dáno také jeho působením na ministerstvech a funkcí diplomata. Proto se budu zamýšlet i nad tím, zda a jakým způsobem se vazba na aktuální svět promítá do uměleckých textů Viktora Fischla.

První kapitola následující diplomové práce stručně shrnuje informace o životě a díle autora Viktora Fischla.

V této diplomové práci vycházím z pojetí fikčních světů Miroslava Červenky, který ve své knize *Fikční světy lyriky* mimo jiné popisuje vztah aktuálního světa a fikčního světa v lyrice. O fikci a fikčních světech bylo smýšleno pouze ve spojení s narativním příběhem, jelikož svět aktuální a samotné zobrazení skutečnosti lze v narativu snadno rozlišit. Nicméně také v lyrice je nutné uvažovat o fikčních světech a Červenka dokazuje, že vztah reality s fikčním světem je v lyrické básni mnohdy bližší, než je tomu v narativu. Protože mým cílem je nahlédnout formování poetiky Viktora Fischla v souvislosti s dobovým a autorovým myšlením, je třeba zaměřit se také na pragmatický kontext autorovy tvorby. Samozřejmě nemůžeme ztotožnit to, co je prezentováno a způsob samotné prezentace, ale jistý „pragmatický kontext“ lze předpokládat vždy. Právě zmíněný pragmatický kontext je v případě autora/diplomata Viktora Fischla důležitý. Není tedy možné jej opomíjet během zkoumání autorovy tvorby. Stejně tak nelze razantně oddělovat zobrazovaný svět od světa aktuálního. Teorii fikčních světů a také vymezením základních pojmů s danou problematikou souvisejícími se blíže věnuji v metodologické kapitole následující diplomové práce.

Aby zobrazení básnické tvorby autora představovalo co možná nejúplnější celek, bylo nutné zabývat se nejen sbírkami, které vyšly knižně, ale také dílem dostupným

pouze v rukopisech (příp. strojopisech) ve fondu Viktora Fischla v Památníku národního písemnictví v Praze.¹

Z důvodu přehlednosti jsem básnické dílo Viktora Fischla rozdělila na několik částí. Každá z částí se věnuje určitému okruhu básnické tvorby Viktora Fischla. Sbírký či básnické cykly jsem do jednotlivých kapitol přidělila podle období, ve kterém byly dopsány.

V první kapitole, která je zaměřená na samotné dílo, se věnuji nejranější tvorbě Viktora Fischla, rozebírám zde tedy dílo z období let 1928-1929. Jedná se o sbírky *Básně, Říkají mi světoběžník* a *Básně II*.

Další kapitola se zabývá tvorbou 30. let, jde o sbírky a cykly *Bílý pruh, Člověk na mezi, Duha nad městem, Jaro, Hebrejské melodie, Kniha nocí, Sonáta z konce tisíciletí, Světice děti andělů, Litanie k času, Když a Konec léta*.

Exilové poezii, kterou se zabývá následující kapitola, jsem se již věnovala ve své bakalářské práci *Česká poezie v britském exilu v době druhé světové války*. Pokud má být ale obraz Fischlovy lyriky co nejpřesnější, nelze toto tvůrčí období opomenout. Jedná se o sbírky *Anglické sonety, Lyrický zápisník, Mrtvá ves* a *Evropské žalmy*. Součástí fondu písemné pozůstalosti Viktora Fischla je také sbírka *Koně z Thaky*. Tato sbírka je napsaná v roce 1944, proto ji řadím do kapitoly týkající se exilové poezie.

Další kapitolu věnuji poválečné tvorbě. Konkrétně jde o díla *Živí lidé* (1949) a *Nad hlavami spících dětí* (1949).

Básnickým souborům *Muž s loutnou* (1954) a *Dům u tří houslí* se věnuje kapitola další. Cyklus básní *Dům u tří houslí* sice knižně vyšel na začátku let osmdesátých, ale obsahuje básně psané přibližně od roku 1950, proto jsem se rozhodla zařadit jej do kapitoly *Básnická tvorba 50. let*.

V další kapitole se zabývám sbírkami posledními, jedná se o díla *Krása šedin* (1992), *V podvečer* (2001) a *Říkanka pro Aninu* (2002).

Poslední kapitola práce se věnuje samostatným básním, které nejsou zařazeny do žádných básnických sbírek. Aby zobrazení Fischlovy lyrické tvorby bylo co nejuplněnější, nelze ani tyto drobné básně opomenout.

O poezii Viktora Fischla není napsáno tolik jako o jeho prozaické tvorbě. Většina studií a recenzí se věnuje převážně jeho předválečné a exilové básnické tvorbě. Co se týče předválečné tvorby, kritici se vyjadřují zejména ke sbírkám *Jaro, Kniha nocí*

¹ jak je možné vyčíst z poznámek samotného autora, vydání některých básní a sbírek si autor nepřál

a *Hebrejské melodie*. Předválečnou a exilovou tvorbu shrnuje ve svém doslovu k výboru z díla *Žalmy a melodie* Michael Špirit.

Co se týče pozdější tvorby, jsou již reakce na ni méně početné. Většina z nich se zabývá básnickými soubory *Krása šedin* a *Dům u tří houslí*. Je tomu zřejmě proto, že Fischlovo básnické dílo z pozdější doby již nevychází pravidelně knižně a je uloženo ve fondu Viktora Fischla v Památníku národního písemnictví v Praze. Jistou roli hrál samozřejmě i autorův odchod do Izraele. Sám Fischl ve svých poznámkách přiznává skutečnost, že svým odchodem přestal být českým básníkem. Neznamenal to však, že by přestal psát české verše, pouze se domníval, že již nikdy za jeho života nevyjde kniha jeho českých básní.

Podnětným impulsem se stala především kniha Martiny Halamové *Způsob vyprávění Viktora Fischla*, a to především kapitoly věnující se básnické tvorbě autora. Halamová v knize mimo jiné charakterizuje ranou básnickou tvorbu Viktora Fischla a podrobně se věnuje nejen knižně vydaným sbírkám, ale také sbírkám uloženým ve fondu Viktora Fischla v Památníku národního písemnictví v Praze.

1 Život a dílo Viktora Fischla

Viktor Fischl byl českým básníkem, prozaikem, publicistou a také diplomatem. Narodil se 30. června 1912 v Hradci Králové, zemřel 28. května 2006 v Jeruzalémě. V diplomatických službách přijal Viktor Fischl hebrejské jméno Avigdor Dagan, nicméně v češtině publikoval pod původním jménem.

Již před druhou světovou válkou působil zároveň v kulturní a politické sféře. Do roku 1939 byl parlamentním sekretářem Židovské strany v ČSR, zároveň také redigoval sionistický týdeník Židovské zprávy. V roce 1939 emigroval do Velké Británie. Zde působil opět jak na poli kulturním, tak diplomatickém. Během pobytu ve Velké Británii se jeho přičiněním podařilo zachránit životy několika Židům, autor ve svých rozhovorech uvádí kolem 200 zachráněných Židů. Toto číslo uvádí také Dana Emingerová ve své knize *Dva životy. Hovory s Viktorem Fischlem*. Během britského exilu vytvořil Viktor Fischl básnické sbírky *Mrtvá ves*, *Evropské sonety*, *Lyrický zápisník*, *Evropské žalmy* a *Koně z Thaky*. V Londýně Viktor Fischl působil na ministerstvu zahraničí. V období let 1945-1947 pracoval jako tiskový atašé čs. velvyslanectví v Londýně a také na ministerstvu zahraničních věcí v Praze.

Pro Viktora Fischla byly vždy velice důležité demokratické principy, po nástupu komunistického režimu poznal, že v nesvobodné zemi nemůže žít dál, a proto i s rodinou odešel do Izraele.²

Přestože manželé Fischlovi již měli za sebou zkušenost s životem v cizím prostředí, neodcházelo se jim z rodné země snadno. I přes všechno se Fischlovi podařilo vytvořit si v Izraeli významné postavení a jako velvyslanec dokonce od roku 1955 reprezentoval Izrael v mnoha zemích. Jak popisuje Milada Kad'ůrková ve své knize *Setkání s Viktorem Fischlem*, prvotní problém tkvící v neznalosti hebrejštiny, se podařilo Fischlovi překonat již za rok intenzivního studia. I když je ve svých vzpomínkách sám autor ke své znalosti hebrejštiny kritický, důkazem o opaku nám mohou být autorovy překlady z tohoto jazyka. Jako velvyslanec působil Fischl většinou v zemích, kde postoj k Izraeli nebyl zrovna jednoduchý. Svou diplomatickou kariéru ukončil po působení v Rakousku.

Viktor Fischl byl literárně činný již od svých šestnácti let, kdy napsal *Básně* (1928-1929). První básnickou sbírkou, která vyšla knižně, je sbírka *Jaro* (1933).

² <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1222>, 14. 1. 2012

Po druhé světové válce se Fischl věnuje především tvorbě prozaické. Fischlův debut *Píseň o lítosti* byl oceněn v soutěži Evropského literárního klubu. Pozdější prozaická tvorba se nese v duchu lyrična a reflexivity. Fischl také velice často bilancuje a rekapituluje své životní zkušenosti. Kromě mnoha prozaických a básnických děl psal Fischl také poezii pro děti. Básnická tvorba pro děti je shrnuta ve sbírce *Hrajeme si na sto věcí*.

Fischl přispíval svými pracemi a překlady do některých periodik, z mnoha zmiňuji například Židovské zprávy, Lidové noviny a Rozhledy. V britském exilu šlo o Obzor, či Čechoslováka. Také jeho překladatelská činnost byla poměrně široká. Ve svých poznámkách autor shrnuje veškeré své překlady. Jedná se o překlady z němčiny, angličtiny, francouzštiny, finštiny, také z čínské a japonské poezie a v neposlední řadě jmenuje také hebrejské překlady. I když po příchodu do Izraele prakticky hebrejsky neuměl, podařilo se mu tuto neznalost velice rychle dohnat. Výsledkem jsou významné překlady v oblasti biblické poezie.

Také dílo Viktora Fischla je hojně překládáno do cizích jazyků a autor patří dnes mezi nejpřekládanější české autory. Největšího počtu překladů se dočkal román *Dvorní šašci*. Do hebrejštiny byly přeloženy téměř všechny Fischlovy romány a povídkové soubory.

2 Fikční světy lyriky

Jak jsem již nastínila výše, ve své diplomové práci metodologicky vycházím z díla Miroslava Červenky *Fikční světy lyriky*. Fikční a aktuální světy patří mezi stěžejní pojmy literární teorie. Fikční svět je často chápán jako místo imaginární existence entit, k nimž poukazuje text literárního díla.³ Na druhé straně svět aktuální je svět, v němž žijeme, v němž prožíváme jisté emoce a podobně. Zmíněné dva světy mají společné vazby, nicméně nemůžeme tvrdit, že svět fikční stoprocentně odpovídá světu aktuálnímu.

O fikčních světech bylo smýšleno zpočátku pouze ve spojení s narativem, jelikož v příběhu lze snadno oddělit zobrazované od skutečného. Ve skutečnosti je v lyrice vztah fikčního a aktuálního světa bližší než tomu může být v narativu. Objevuje se mnoho názorů, proč o fikci v souvislosti s lyrikou neuvažovat a Miroslav Červenka některé námítky zmiňuje ve *Fikčních světech lyriky*. Červenka uvádí například argumenty M. L. Ryanové, která vychází z románu a charakterizuje následující kritéria fikčnosti. Postavy vystupující v poezii nejsou individualizovány, dále se v poezii nepodává zpráva o postavách jako ontologicky úplných osobách. Podle Ryanové také v básni, jejíž mluvčí je vzdálen autorovi, persona postrádá plnost existence osobního vypravěče.⁴ Jak je zřejmé, podle Ryanové netvoří lyrické básně svět, proto nelze uvažovat ani o existenci světa fikčního.

Miroslav Červenka ale tezi fikčních světů v lyrice obhajuje. Upozorňuje především na to, že zmíněná kritéria neplní ani všechna epická díla. Podle Červenky není nutné mluvit o fikčnosti lyriky nebo fikčnosti narativu, ale jako o fikčnosti jako takové. „*Lyrika i jiné slovesné druhy konstituují individuální entity jako prožívající, jednající a komunikující subjekty.*“⁵

Jelikož fikční svět lyrické básně představují její subjekty, vymezuje Červenka tři základní a jeden fakultativní subjekt. Jedná se o empirického autora, subjekt díla, lyrický subjekt a také o dalšího možného mluvčího v básni.

Podle Červenky je tím nejdůležitějším subjektem v básni subjekt díla. Jeho postavení je v souvislosti s porozuměním básni tím primárním. Subjekt díla má poměrně úzký vztah k empirickému autorovi, avšak zatímco empirický autor je žijící skutečná osoba v aktuálním světě, subjekt díla se vyskytuje na určité hranici mezi světem

³ ČERVENKA, Miroslav. *Fikční světy lyriky*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2003, s. 9.

⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵ Tamtéž, s. 14.

aktuálním a světem fikčním. „Právě zde, v této přeludné doméně nikoli fikčního světa díla, ale zacházení s tímto světem, na hranici mezi vnětextovým a vnitrotextovým územím nacházíme místo pro subjekt díla jako hypotetického nositele tvůrčích činností, které ke vzniku díla vedly.“⁶ Na vzniku díla se nepodílí jen empirický autor, nýbrž také subjekt díla. Subjekt díla rozhoduje o tom, které části aktuálního světa do díla vstupují, jaký bude obsah básně, či jak budou prezentovány myšlenky a názory. Zatímco empirického autora je možné poznat skrze jeho deníkové záznamy, memoáry a podobně, subjekt díla je rozeznatelný výlučně skrze umělecké dílo. Dá se tedy říci, že v rozlišení empirický autor – subjekt díla – lyrický subjekt, je empirický autor neměnnou entitou v každém dalším uměleckém díle stejného autora. Subjekt díla a lyrický subjekt se s každým dílem proměňují.

Další obligatorní součástí básně je lyrický subjekt. „Na rozdíl od subjektu díla, který, jak jsme ukázali, se pohybuje právě na hranici mezi fikčním a aktuálním světem, ve světě hry a kontemplace, představujeme si lyrický subjekt jako cele obsažený ve fikčním světě, konstituován dílem, a zároveň tento fikční svět v sobě ztělesňující.“⁷ Podle Červenky se ve slovesném díle objevuje lyrický subjekt ve stejné pozici jako osobní vypravěč v naraci. Na rozdíl od vypravěče není ale lyrický subjekt vyčleněn z fikčního světa. Také vztah mezi „oblastí“ vyprávění a světem vyprávěným je poměrně užší než je tomu v případě narativního příběhu. Lyrický subjekt je v básni subjekt, který prožívá, je nositelem emocí. „Je-li subjekt díla literárně tvůrčí funkcí, vymezenou vzhledem k systémům literatury (...), vládne lyrický subjekt čímsi jako „životními obsahy“, je to fikční protějšek – byť sebevící fragmentální – vědomí živého člověka.“⁸ Červenka také upozorňuje na fakt, že ve čtenářově představě může být často spojován autor s lyrickým subjektem a k tomuto uvádí následující: „Beardsley pro vztah autora a mluvčího slovesného díla navrhuje řešení v podobě čtenářské intuice, která praví, že tyto dva subjekty nemají být identifikovány, „pokud autor neposkytne nějaký pragmatický kontext“, který k tomu vyzývá.“⁹ Právě zmíněný pragmatický kontext je velice důležitý a jak již bylo řečeno výše, nelze ho opomíjet, naopak musíme jej předpokládat vždy. Jak je možné dočíst se ve Fikčních světech lyriky dále, „Neidentita

⁶ ČERVENKA, Miroslav: *Fikční světy lyriky*. Praha: Litomyšl: Paseka. 2003, s. 43.

⁷ Tamtéž, s. 50.

⁸ Tamtéž, s. 51-52.

⁹ Tamtéž, s. 52.

i ontologická odlišnost autora a lyrického subjektu neznamení tedy vzájemnou lhostejnost. První představuje pro druhý jeden z pragmatických kontextů.“¹⁰

V diplomové práci se zajímám primárně o zobrazení lyrického subjektu ve vazbě na subjekt díla a na empirického autora. K objasnění vztahů triády empirický autor – subjekt díla a lyrický subjekt může napomoci také pragmatický kontext. Nelze totiž předpokládat, že autora neovlivňuje okolní svět, který zobrazuje, proto není možné fikční svět a svět aktuální razantně oddělovat. „*Nějaký pragmatický kontext musíme však předpokládat vždycky: tvoří ho kontext globální autorovy osobnosti, konstituované v procesu integrace sémiotických ekvivalentů nejrůznějších veřejných akcí, a ovšem i ostatních slovesných manifestací téhož (biograficky orientovaného) autora. Lyrický subjekt stejně jako subjekt díla (a jeho prostřednictvím) je složkou této hierarchicky nadřazené struktury, směřující k jedinečnosti a k jednotě smyslu.*“¹¹

¹⁰ ČERVENKA, Miroslav: *Fikční světy lyriky*. Praha: Litomyšl: Paseka. 2003, s. 53.

¹¹ Tamtéž, s. 52.

3 Raná tvorba

Fischlova básnická tvorba začínala již v gymnaziálních letech autora. V rukopisné pozůstalosti Památníku národního písemnictví jsou dochovány tři sbírky z tohoto raného tvůrčího období. Jedná se o *Básně* (1928-1929), *Básně II.* (1929) a soubor *Říkají mi Světoběžník* (1929).

V době, kdy v československém kulturním prostředí vrcholí vliv poetismu, přichází také šestnáctiletý Fischl s verši, ze kterých je patrná inspirace tímto směrem. Jak shrnuje Michael Špirit, Viktor Knapp oceňuje na knižně vydané poezii Viktora Fischla především „nulový vliv řádění poetistů a surrealistů“. Nicméně z rané Fischlovy tvorby, která je dochována pouze v rukopisech v Památníku národního písemnictví v Praze, je vliv poetismu čitelný, a to nejvíce v cyklu *Říkají mi Světoběžník*. Sám autor ve vzpomínkách na své literární začátky dodává následující: „Právě v čítárně jsem objevil poetismus a to byla nádhera sama. Jako by člověk nevycházel z nějakých oslav s vodotrysky a ohňostroji, před kterými stál v úžasu. Nezval, Seifert, Biebl ... hltal jsem se zatajeným dechem každý jejich verš. V jedné sbírce Vítězslava Nezvala bylo více obrazů než v Louvru. Hostina bez konce. Fantazie bez hranic. (...) Ač jsem nikdy nepřestal obdivovat gejzíry obrazotvornosti toho směru, dal jsem se brzy jiným směrem nejen pro povrchnost, kterou jsem na poetismu poznal, ale i pro svody jeho snadné napodobitelnosti.“¹²

Ve zmíněných sbírkách není lyrický subjekt pouze pozorovatelem okolního světa, nýbrž se stává jeho součástí, a čtenář může mnohdy vyčíst nulovou distanci subjektu k okolnímu světu. Subjekt je krásou života jednoduše okouzlen, obdivuje každou maličkost a opojený krásným světem nás jím provází.

„Mám radost z života prostého
a chtěl bych se s životem prát
jak na jaře kůzlata dovádívá
to proto že mám svět tolik rád
Mám radost z života prostého
a chtěl bych
jak mládenec šestnáctiletý
postavit na hlavu svět
který miluji
a z něhož tolik se těším.“¹³

¹² EMINGEROVÁ, Dana: *Dva životy. Hovory s Viktorem Fischlem*. Praha: G plus G, 2002, s. 29-33.

¹³ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Říkají mi Světoběžník*, 1929, nestránkováno.

Především ve „*Světoběžníkovi*“ a to v prvním cyklu nazvaném stejně jako celá sbírka, ale také v *Básních II.*, je znatelná inspirace dílem Seiferta a Nezvala. V polytematičnosti a častých asociacích – „*Náš listonoš / je jako svatý Mikuláš / Má velký koš / vždy plný naděje*“¹⁴ - je také možné vyčíst vliv poetismu. V cyklu *Říkají mi Světoběžník* se vyskytují verše a mnohdy celé sloky a části básní, které se nachází jinde, například ve sbírce *Básně*, jedná se o básně *Žlutý papoušek*, *Jarní den* či *Karneval*.

Také ve sbírce *Básně II.* jsou patrné poetistické motivy. Týká se to nejen básnické formy, ale také optimisticky laděných veršů. Ze souboru *Básně* se ve sbírce objevuje také zkrácená podoba básně *Tanečnice* a *Smoking*. Lyrický subjekt zde již není tak plně okouzlen okolním světem, nicméně důraz na žití a prožívání je zde stále patrný. Nejvýraznější poetistickou básní sbírky je zřejmě *Řeka*. V básni je znázorněno klidné nekonečné plynutí času s důrazem na všednost, jež je přirovnáno k plynutí řeky.

„*Konvalinky v lese zvoní
radostí zvoní
děťátko na louce motýly honí
kůzlata v máji
si vesele hrají
ovečku chová Jarmila na klíně
hladí ji po vlně
teplé jak skleněné lásky*“¹⁵

Viktor Fischl naplňuje poetistický model také častou hravostí a užíváním exotických motivů, jako je Japonsko, černošky a podobně. Do veršů rané tvorby také často vstupuje odraz prožívané reality v podobě karnevalů, clownů či Charlieho Chaplina. Důkazem hravosti by mohly být básně inspirované barvami. Ve sbírce *Básně II.* je právě takto psaná báseň *Duha*, kde každý verš představuje určitou asociaci na jednotlivé barevné spektrum duhy.

„*Fialkami zdobí cestu
biskupovi
U poštovní schránky
zelinářka štěstí ztrácí
žlutý
pomeranč
Krvácí*“.¹⁶

¹⁴ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Říkají mi Světoběžník*, 1929, nestránkováno.

¹⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Básně II.*, 1929, nestránkováno.

¹⁶ Tamtéž, nestránkováno.

Ve sbírce *Básně* je také možné nalézt podobný příklad hravosti a asociací. Jedná se o cyklus nazvaný *Paleta*, který se skládá ze sedmi drobnějších básní – *Růžová, Bílá, Modrá, Červená, Žlutá, Šedá a Černá*.

Rané básnické sbírky Viktora Fischla nejsou psány jen v duchu poetismu. Jsou zde patrné další motivy, kterých se autor bude držet i v další tvorbě. Z některých básní je patrné, že mladý autor teprve hledá svůj básnický styl. Určitý odklon od poetismu je čitelný především v druhé části *Básní II.* a také v druhé polovině *Říkají mi Světoběžník*. Vedle básní s poetistickým rázem, kde je lyrický subjekt okouzlen okolním světem, stojí také básně, ze kterých je možné vyčíst určité zklamání a melancholii. Nejpatrnější jsou tyto pocity v básních *Pohřební, Smoking* nebo *Modrá depeše*.

„Někdy se podívá Bůh také na zemi
Vidí-li že je tu příliš velký nával
pošle hned Válku
tak jako komisař posílá strážníky
kteří by uzavřeli přístup“¹⁷

Výrazné jsou básně s milostnou tematikou, které jsou ve třech raných sbírkách patrné, jedná se například o básně *Májové meditace, Zamilování, Rokoko*¹⁸ či *Verše*. Poměrně často je řešeno také dospívání.

„Dnes už se nehoupu na koni houpacím
dnes už si nehraji s gumovým míčem
nemám už všechny hliněné kuličky
vím také čáp že bratříčka nepřinesl
a cukr že smlsala vždy naše služka
Oč jsem dnes bohatší
a oč jsem dnes chudší“ (báseň *Vojáček z olova*)¹⁹

Dále také například v básni *Šťastný domov*:

„Mamínko
uvaž mi mou první kravatu
Motýlek se kterým uletím
do světa“.²⁰

Již v raných sbírkách jsou nastíněny biblické a náboženské motivy, které se stanou pro budoucí básnickou tvorbu Viktora Fischla charakteristické (například básně *Bůh, Tanečnice*).

¹⁷ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Říkají mi Světoběžník*, 1929, nestránkováno.

¹⁸ Původní název básně byl *Hrací hodiny*, ten se ale autor rozhodl změnit. Podobně je tomu také u básní *Ráno* a *Večer*, kde autor názvy také měnil.

¹⁹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Říkají mi Světoběžník*, 1929, nestránkováno.

²⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Básně*, 1928-1929, nestránkováno.

4 Poezie 30. let

Jestliže nás v předchozích sbírkách lyrický subjekt provází světem plným clownů a barevných grotesek, v pozdější tvorbě tomu tak není. Subjekt již nežije v překrásném světě, nýbrž se stává pozorovatelem, nutno dodat mnohdy pozorovatelem dosti zklamaným a nejistým. Zobrazovaný svět je plný zármutku, zklamání, hříchu a obav z nejistých zítřků. Autor zde opouští opojné poetické přístupy a přechází především k intimní a reflexivní lyrice.

Díla *Člověk na mezi* a *Duha nad městem* lze postavit do podobných rovin. V obou případech subjekt hledá svůj postoj k Bohu a utváří si k němu vztah. Fischl obě sbírky psal v období, kdy se velice intenzivně věnoval studiu Bible a sám hledal cestu k víře. Martina Halamová ve svém článku *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky* zmiňuje také otázku, kterou mladý autor řešil. „*Mojžíš či Ježíš? To je otázka, kterou si klade každý mladý Žid, hledající cestu života.*“²¹

V dramatické básni *Člověk na mezi* jsou vykresleny tři základní postavy. Tulák, Žebrák a Člověk. Jejich postoj k životu a Bohu se však diametrálně liší. Právě Člověk tvoří určité pojítko mezi postavami a je jediným, který Boha doopravdy hledá. Zatímco Žebrák je životem naprosto zklamán a v existenci Boha nevěří, Tulák si žití v krásném světě užívá a o Bohu nepřemýšlí, nepotřebuje to. Mez je místem, kde se různé životní názory spojují a kde na konci skladby dojde k určitému metafyzickému nalezení Boha a víry.

„Žena: Pospěš, můj milý, pospěš a změň se v zahnutý srp, jenž podlomí kolena klasům.

Muž: /Odnáší v náručí ženu./

Člověk: Bůh! Bůh mezi námi! / Je silný pohled Boží a člověk podá tvář k zemi./“²²

Duha nad městem je psána jako báseň v próze a představuje monolog s Bohem. Opět se tedy ocitáme na cestě k Bohu, k víře. Lyrický subjekt si svým vztahem v Bohu však není jistý. Jak se zdá, nežije ve světě, ve kterém by chtěl. Subjekt je v básni zmítán v prostředí plném bídy, zklamání a zhýralé sexuality.

„V Krčmě a ve sklepu tančí nahé ženy.

Jejich prsy visí těžce k zemi/a špinaví vojáci se pranic nestydí.

Co na tom, že bratři ztrácejí údy?

²¹ HALAMOVÁ, Martina: *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky*. Rukopis, nestránkováno.

²² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Člověk na mezi.*, 1930, s. 11.

*Co na tom, že slepci proklínají svět?
V Krčmě a ve sklepu tančí nahé ženy.*“²³

Jakoby zde byly kladeny otázky typu: Existuje vůbec Bůh? Pokud ano, můžeme se na jeho pomoc spolehnout? Kde můžeme Boha hledat? Zklamání, které je v *Duze nad městem* jasně čitelné, mnohdy vychází z toho, že Bůh nechal lidstvo na pospas. Bůh je zobrazován jako ten, kdo lidstvo opouští.

„Zpívali žalmy, v nichž mluvili o tobě jako o pastýři, který nedovolí, aby trpěli nedostatkem, zatím co vysoko šlehající plameny dusily kamennou píseň. Modlili se k tobě, zpívali ti žalmy, milovali tě. Zač – to ovšem nevím.“²⁴

Již ze sbírky *Duha nad městem* je možné vyčíst existenciální myšlenky a mnohdy až apokalyptické vidění světa, kde již samotná existence a narození představuje utrpení. „*Jsem. To je veliká bolest. (...) Děťátko malé, ruce i nohy ti svázali a tak tě hned v prvním dni tvého života odsoudili, abys nosilo pouta. Děťátko malé, v kolébce ležíš a směješ se ze spaní. Nevíš, že na tebe čekají noci, v nichž budeš sténat a plakat. Ty nevíš, že odsouzení tě soudili a spoutaní lidé tě spoutali.*“²⁵

I přes to, že „*města se boří a nikdo už neumí plakat*“, dostává se čtenáři na konci díla určitého smíření. V nejisté době je Bůh to jediné, na co se jedinec může spolehnout. Nezbyvá nic jiného, než se modlit, věřit a doufat.

Výše zmíněné texty jsou v kontextu básnické tvorby Viktora Fischla důležité především proto, že jsou zde otevřeně řešeny otázky víry, jež budou v určitých podobách autorovo dílo provázet také do budoucna. Dále je důležitý příklon k reflexivní lyrice, která Viktora Fischla přiblížila básnické generaci počátku 30. let.²⁶

*

Součástí fondu Viktora Fischla v Památníku národního písemnictví v Praze je také útlá sbírka *Konec léta*. Dle poznámek Viktora Fischla, byla tato sbírka dokončena v polovině září roku 1930.

Již z první básně, nesoucí stejný název jako celá sbírka, je jasně čitelný vztah k přírodě. Tento vztah dále prostupuje celým dílem a stává se nejdůležitějším motivem *Konce léta*. Sám autor ve svých poznámkách poznamenává, že snad nikdy necítil tak

²³ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Duha nad městem*, 1930, s. 49.

²⁴ Tamtéž, s. 44.

²⁵ Tamtéž, s. 9-11.

²⁶ HALAMOŤ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 26.

blízký a intenzivní vztah k přírodě, jako během psaní básně *Konec léta*. Z básně je čitelný smutek z končícího léta, které bylo plné rozkvetlých růží a zpívajících ptáků.

*„Až začnou jeřabiny plakat na stráni
a ptáci se rozloučí s průjezdy našeho města
pak půjdu zase sám po cestě po polích
kde dívky dnes smutně zpívaly
a dovolím větru divoce hrát
nejkrásnější hru s mým vlasem“²⁷*

Sám autor k této básni dodává: „Vytvořil jsem si nový druh lyrického symbolismu, jenž mi značí most mezi symbolismem a poetismem.“²⁸ V celé sbírce *Konec léta* lze nalézt ještě jisté ozvuky poetismu, který autor v tomto období již opouštěl. Nicméně poetismus posiluje v básních Viktora Fischla lyrickou složku, která se stane pro celé dílo tohoto autora charakteristická. Symbolů využívá ve svých verších Viktor Fischl také často, nejvýrazněji v pozdější sbírce *Bílý pruh*.

Sbírce dominuje první německy napsaná báseň s názvem *Mütterchens Lied*. „První báseň, jež jsem napsal německy. Nevím, proč jsem tak čini, ale měl-li jsem básnit sebe, nemohl jsem jinak. Pokusil jsem se o překlad, ale marně.“²⁹ Báseň se nese ve velice intimním duchu a opět naráží na nesmyslnost války. Matka zpívá píseň svému synovi, ve které niterně prožívá stesk po muži a otci dítěte.

*„O, du mein kleines Vögelein,
Warum bist du so ganz allein?
Wo hast deinen Papa lassen?
Warum bist du ganz verlassen?
Vögelein, mein armes Vögelein!
Es war im Krieg, lang war der Krieg,
Mütterchen sang mir immer das Lied
Vom kleinen Vögelein.
Groß war die Welt, das Herz war klein.
Mütterchen weint, ich wein“³⁰*

*

„Prvotinu Jaro (1933) komentovali kritici v rámci souhrnnějších článků či recenzí o soudobé básnické produkci. (...) Kritika shodně konstatovala Fischlovu sčetlost v současné poezii, dobrou formální úroveň verše a celkovou výrazovou vyspělost sbírky,

²⁷ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Konec léta, 1930, nestránkováno.

²⁸ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Konec léta, 1930, nestránkováno, viz poznámky autora.

²⁹ Tamtéž, viz poznámky autora.

³⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Konec léta, 1930, nestránkováno.

v autorovi byl rozpoznán melancholický melodik s lehce tryskající obrazností a svěží sensibilitou.“³¹ Kromě chvály však zmiňuje Špirit také negativní reakce na Fischlovu sbírku, přičemž nejostřejší výtky vznesl podle Špirta Bohumil Novák. Novák upozorňoval především na Fischlovu stavebnou závislost na Nezvalovi, uvedl také, že *Jaro* nenese žádnou původní samostatnou myšlenku a nepřináší nic nového a jedinečného.

Básnická sbírka *Jaro*, kterou Viktor Fischl napsal již v roce 1931, vyšla knižně v roce 1933. Sbírka již není plná básní, ve kterých je lyrický subjekt okouzlen okolím a životem, čtenář se zde setká spíše s úzkostnými verši. Často je řešena také sociální a existenciální tematika. Básně sbírky jsou psané spíše metrickým veršem. Využití metrického verše navozuje určitou melodickou pohodu, která stojí v rozporu s tématy, která jsou ve sbírce řešena.

Jaro je rozděleno do tří částí. V první části je snad nejvýraznější první báseň *Na lodi která bloudí*, která je propojena s poslední básní sbírky. V první básni je lyrický subjekt zklamaný světem, ve kterém žije a velice prožívá vše, co se kolem něj děje. „jediná hvězdo na nebi / jsi hvězda nepokoje / když tebou noc se zašklebí / vím že jsi hvězda moje“.³² Na druhé straně je z poslední básně sbírky *Na lodi jež se rozjíždí* možné vyčíst určitou naději a pozitivní obrat: „vyhlížím tiché podnebí / rozkročen v lodi stoje / ty smutná hvězdo na nebi / nejsi již hvězda moje“³³

Básně sbírky jsou často zakončeny větou „život je krásný“. Nezdá se však, že by celkový ráz *Jara* této tezi odpovídal. Naopak, ve většině básní je mluvčí zklamaný okolím, nejistým světem a velice často vychází na povrch také válka. Tímto popěvkem, jakoby se o kráse života mluvčí snažil spíše přesvědčit sám sebe, než že by o ní byl sám přesvědčen.

„tolik zlých nocí tolik zlých dní
zpívám si dnes jako opilý
tolik zlých nocí tolik zlých dní
poslední píseň motýlí
život je krásný život je krásný
a pod mým oknem někdo hladoví
život je krásný život je krásný
a tolik lidí se o tom nedoví“ (báseň *Píseň*).

³¹ ŠPIRIT, Michael: *Dvojdomy básník Viktor Fischl. K ohlasu básnickovy poezie*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 220.

³² FISCHL, Viktor: *Jaro*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 9.

³³ Tamtéž, s. 39.

Jedna z nejméně výraznějších básní je báseň *Jaro*. Báseň se vyskytuje ve třetí části sbírky. Představuje jistý odklon od pesimističtějšího vidění světa, které prostupuje zbytkem sbírky. V této básni je vykreslený vývoj od nejtěžších životních situací, které představuje umírání, strach a úzkost, až po naději a nový život bez válek a bídy.

„vidět jak zvrhne se tvůj vůz
prohnilé kolo se poláme
smíchem se vozko neudus
i my se ještě dočkáme
nebude válek
nebude sporů
nebude bídy
na závoru
(...) je jarní noc noc na lodi
jež k teplým krajům pluje
noc v níž se víra narodí
má píseň oslavuje“.

*

Básnickou skladbou *Bílý pruh*³⁴ (1933) se Fischl opět vrací k tematice, kterou nabízí v předešlých sbírkách *Člověk na mezi* a *Duha nad městem*. Sbíрка je rozdělena do čtyř částí.

V první části se staví subjekt k Bohu velice pokorně a obdivuje tíhu, kterou musí Bůh během svého rozhodování nést.

„bolesti rozhodnutí
stonoté uzly cest
jednu tě zvolit nutí
jednu a ne se splést.“³⁵

Na rozdíl od děl *Duha nad městem* a *Člověk na mezi* zde ale není postava Boha označována a oslokována přímo, nýbrž pomocí symbolů. Nejčastějším označením je zde „oceán“. Ačkoli tedy subjekt v Boha věří, nezdá se být jeho vztah k Bohu tak intenzivní jako v předešlých dílech.

Pochybnosti o pevnosti víry subjektu vyvrcholují v druhém zpěvu skladby. Subjekt zde naprosto ztrácí pokoru. Jelikož pozoruje, jak často jsou modlitby k Bohu nevyslyšené, staví se proti němu a místy dokonce úlohu Boha přebírá.

„Jak odložený štít
je zmlklý oceán

³⁴ Jak je možné vyčíst z poznámek Fischla, *Bílý pruh* byl částečně uveřejněn v Almanachu Dobroslava pod názvem *Moře*.

³⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Bílý pruh*, 1933, nestránkováno.

*nalezl jsem snad klid
ted' když jsem jeho pán“.*³⁶

Chvílemi se zdá tento odmítavý postoj přínosný. Subjekt se již nemusí trápit tím, proč některé modlitby k Bohu nejsou vyslyšeny a proč kolem sebe často vidí zklamání. Nicméně ke konci druhého zpěvu subjekt poznává, že odklon od víry přináší pouze samotu. Skličující pocity velice graduji.

*„po první hrozně sám
s odrazem v lesku vod
ten také zanechám
tak ztratil ženu lot
po druhé hrozně sám
objímaje svůj stín
s úzkostí vlčích jam
než zmizí do hlubin
po třetí hrozně sám
já marný zlatokop
smuten až k modlitbám
hladím svůj vlastní hrob.“*³⁷

Ve třetím zpěvu je zobrazeno určité smíření a znovunalezení Boha. Podobně jako v *Člověku na mezi* k tomuto nedochází přímo, nýbrž pomocí symbolů. „*Fischl se soustředil na mnohovýznamovost znaku, a to mu umožní například ve 3. zpěvu spojit personifikační symbol oblohy (synekdochicky zastupuje Boha) s motivem ženy. Dojde tak ke spojení zázraku eucharistie se zázrakem lásky.*“³⁸

Čtvrtý zpěv je opět naplněn znovu nalezenou pokorou a vírou v Boha.

*„hluboko se ti kořím
na harfu vln chci hrát
haleluja tvým mořím
chci zpívat ze zahrad“*

Pokud se v první části mohlo zdát, že vztah k Bohu není tak intenzivní, jelikož není oslovován, ve čtvrté části tomu tak není. Subjekt již otevřeně ve svém monologu s Bohem hovoří a oslovuje jej.

*„snad nikdo nepochopí
můj bože s tebou sám
za vtisk jediné stopy
sto království dnes dám.“*³⁹

³⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Bílý pruh, 1933, nestránkováno.

³⁷ Tamtéž, nestránkováno.

³⁸ HALAMOVÁ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 29.

³⁹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Bílý pruh, 1933, nestránkováno.

Ve 30. letech píše Viktor Fischl také dílo *Světice děti andělů* (1934). Cyklus sice nevyšel knižně, ale některé z básní autor použil do jiných sbírek. Jedná se například o báseň *Sedmikráska*, která se nachází v *Hebrejských melodiích*.

Básnický cyklus se skládá ze tří částí, které jsou propojeny počátečním *Prologem* a cyklus uzavírajícím *Epilogem*. Převážně tyto dvě části znamenají určitý odklon od předešlých sbírek, je možné vyčíst z nich určitou naději a pozitivnější náboj.

„Slyším vás bílé světice
tuším růst jasný svět
plníte něhou světnice
ó matky krásných let
Vidím vás čisté s anděly
jít v nejslavnější ples
vidím vás tančit nad děly
jež proleptává rez“⁴⁰

Ostatní básně již v takovémto duchu nejsou vedeny. Celému cyklu totiž i přes pozitivnější začátek a konec dominují básně, kde je opět zobrazována nejistota z budoucnosti. Subjekt díla se také často obrací k tušenému válečnému konfliktu.

V první části je snad nejpůsobivější báseň *Zpět matek*, kde se zoufalé matky bouří proti nesmyslnému umírání jejich synů. V druhé části pak podobně zaměřené básně více méně dominují. Subjekt se stále častěji oddává bezmoci, nejistotě a tíží ho nejistá budoucnost. Jisté východisko je naznačeno v básni *Nad hlavami spících dětí*. Každý dospívající muž bez ohledu na národnost nebo sociální postavení je sice odsouzen ke stejnému údělu, je ale nutné obracet se k neposkvrněnému a šťastnému dětství. Právě šťastné dětství je další důležitá součást života, kterou mají všichni společnou. Vzpomínky na dětství jsou zde pojímány jako určitý prostor, pomocí něhož se všem podaří přiblížit.

„Až doroste Kurt Heilinger
z vesničky blízko za Berlínem
až bude mužem Pavel Nový
jenž spí teď nad máminým klínem
zas přijdou s opilými slovy
pozvat je na svůj mumraj bláznů
bude jim rozkázáno z lásky
ke každé vlastní nosit masky
a znesvětit tvé jméno kázni

⁴⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Světice děti andělů*, 1934, nestránkováno.

*(...) Až toto vše se stane
dej jim silně vzpomenouti
na píšťalky z vrbového proutí
na pestře malované draky
kteří závodily s piráty
na houpačky a kruhy
na potok s rychlými pstruhy
dej jim silně vzpomenouti
na kolotoč z dávné pouti
na střelnici na motýly
na studánky z kterých pili
nabírajíce si dlaní
na vyjeté stopy saní
Pane dříve než se setmí
kéž jsou ještě jednou dětmi“⁴¹*

*

Ve sbírce *Litanie k času* (1936) je subjekt opět zmítán v nejistotě a ve světě, ze kterého je zklamaný, nešťastný a nenachází v něm žádnou útěchu. K vyjádření pocitů Fischl tentokrát využívá formy litanie. Vybraná forma umožňuje vyjádřit pocity v tíživé situaci, ve které se subjekt vyskytuje.

I když se mluvčí snaží stále nalézt jistotu a nápravu, z této prosebné skladby je ale jasně patrné, že prosby nemohou být vyslyšeny. Nejistota, tímto jediným slovem by se dala charakterizovat celá sbírka. Nejistá existence je dána především častým opakováním slova prozatím. Subjekt zde opravdu nenalézá žádný pevný bod, lidstvo je opět vytrženo z běžného života a to se ještě nedokázalo zcela vyrovnat s předešlými ranami.

*„ještě stéká slza ztuhlou tváří vdov
ještě trčí holý pahýl na nároží
ještě beze snů jsou prázdné noci žen
lože milenců je vykotlaný zub
ještě otevřené rány katedrál
pláčí nad krajinou s alejemi křížů
(...) a již zase slyším napínání luků
a již zase ryje cesty tíha děl
a již zase syčí krutý jazyk brusů
a již zase solím kletbami svůj chléb
a již zase tebe znesvěcuji kázní
a již zase táhnu cestou pradědů
a již zase tešu do zásoby kříže
a zas jako tehdy v noci před loučením*

⁴¹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Svěťice děti andělů, 1934, nestránkováno.

*skřeky krákání mi krouží nda krajinou*⁴²

Již samotný název díla napovídá, že se zde subjekt obrací k času. Jak se zdá, právě čas zde zastupuje okolí lyrického subjektu. Často opakujícím se motivem je verš „*odpusť mi čase můj*“. Z celého díla však není jasně patrné, za co se mluvčí omlouvá, čím je vinen. V souvislosti s vinou a s ohledem na kontext díla, se obracím na filozofii existence, proto zde stručně nastiňuji postoj německého filozofa Martina Heideggera. Zajímavě Heideggerovo smýšlení shrnuje Martin Buber v knize *Problém člověka*. „*Heidegger, který vždy vychází z „každodennosti“, zde vychází ze situace vytvořené němčinou, že někdo je někomu „dlužen“ (schuldig ist), poté ze situace, že někdo je něčím „vinen“ (schuld ist), a odtud se dostává k situaci, že někdo se na někom „proviňuje“ (schuldig wird), tj. že způsobuje nedostatek v pohybu někoho jiného, že se stává základem nedostatku v pohybu někoho jiného. (...) Autentickou provinilostí je podle Heideggera to, že sám pobyt je vinen. Pobyt je „v základě svého bytí vinen.“*⁴³ Heideggerova teorie je velice radikální. Nicméně základní myšlenka, že vina je samotné bytí, může být aplikovatelná také na dílo *Litanie k času*. Martina Halamová v knize *Příběh vyprávění Viktora Fischla* zde přítomnou vinu interpretuje jako metafyzickou, neboť samotný mluvčí se ničím neprovinil. Ze sbírky je jasné patrné, že subjekt se cítí být vinen, protože nedokáže zvrátit neštěstí a postavit se světu.

„*V závěrečném čtvrtém zpěvu tak už nehovoří o čase jako o fenoménu, který je od subjektu odloučen, ale tvoří s ním jednotu. Mizí také oslovení času a prosba za odpuštění a celý prostor se prosebně obrací k pravdě.*“⁴⁴

Ve skladbě *Litanie k času* Fischl opouští své klasické čtyřverší, nýbrž zde využívá především delších slok. Také verše mají převážně větší počet slabik než jak je pro Fischla typické. Zdá se, že výběrem této formy chce autor ještě více zdůraznit neutišitelnost situace. Všudypřítomné disharmonii napomáhá také, dá se říci, nulová melodičnost veršů.

*

V roce 1936 vychází sbírka *Kniha nocí*. Je však zajímavé, že sbírka *Kniha nocí* je součástí sbírky *Rok* od Otokara Fischera z roku 1935. Dřívější podoba *Knihy nocí* se však od verze z roku 1936 neliší a obsahuje stejné básně.

⁴² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Litanie k času*, 1936, nestránkováno.

⁴³ Buber, Martin: *Problém člověka*. Praha: Kalich. 1997, str. 89-90.

⁴⁴ HALAMOVI, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 42

Jak je patrné již ze samotného názvu sbírky, primárním motivem celého díla, se stává noc. S tímto motivem souvisí také další prvek, který prostupuje takřka všemi básněmi sbírky, jde o samotu. Nejistá existence je ještě více vygradována právě tím, že je subjekt na vše sám. Pokud v ostatních sbírkách Viktora Fischla nalézám lyrický subjekt útěchu v přírodě, v milostném vztahu nebo v rodině, zde tomu tak není. Subjekt se tak stává „cizincem“.

*„Tak suchým úponem se ještě vinu k tyči
vinice kouzelná tajemstvím hořce sladká
nikdo tu není můj sám dávno nejsem ničí
mně otec neradí a nehladí mě matka
Uši mých tušení proč ještě nasloucháte
ohluchlé čekáním kroky se nepřiblíží
zda mohu zvadnout víc bez lásky vzdálen přátel
co list jenž spadnout chce ke větvi ještě klíží.“⁴⁵*

Osamocení subjekt stále hledá pevný bod, kterého by se mohl zachytit, ten však nenalézám. Jak již bylo řečeno výše, také v této sbírce se mluvčí obrací k přírodě, ta ale tentokrát neposkytuje útěchu. V básni *Stéblo trávy* je dokonce vyjádřena závist, kterou subjekt cítí. Pocit závisti zde vychází především z nedostatku svobody. Na rozdíl od lyrického subjektu je příroda zcela svobodná. Zmíněná svoboda je v básni brána jako největší bohatství.

*„Když vánkem povláváš
jak chvění dívčích úst
má něha prchla by
a neví plachá kudy
Ó jak ti závidím
že smíš jen vlát a růst
i tobě závidím
i tobě už já chudý“⁴⁶*

Rané Fischlově poezii byl dobovou kritikou vytýkán také fakt, že je až příliš inspirována poetikou Otokara Fischera či Františka Halase. Sám Viktor Fischl k vlivu Františka Halase dodává, že velice těžké jej setřást, nicméně tvrdí, že jako básník se snažil vždy zpívat jen, co je v něm samém.⁴⁷ Ve sbírce *Kniha nocí* věnuje básně již zmíněným a také Antonínu Sovovi. Dedikací básní se autor sám hlásí k odkazům těchto básníků, vzdává jim tak symbolický hold.

⁴⁵ FISCHL, Viktor: *Kniha nocí*. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce, 1936, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, s. 16.

⁴⁷ EMINGEROVÁ, Dana: *Dva životy. Hovory s Viktorem Fischlem*. Praha: G plus G, 2002, s. 33.

Další básní, kterou v této sbírce autor někomu věnoval, je báseň *Noc zvaná prozatím*. Báseň je věnovaná Pavlu Eisnerovi. K Pavlu Eisnerovi se vztahuje také báseň *Hluchému příteli*. Milada Kaďůrková v knize *Setkání s Viktorem Fischlem* označuje tuto báseň za „klenot sbírky“. „Slova obdivu a oddanosti k těžce zkoušenému muži velké mravní síly jsou oddělena od metaforických symbolů a přirovnání.“⁴⁸ V básni je opravdu vyjádřen obdiv a pocit sounáležitosti, nicméně v tomto případě je nutné brát v potaz určitou „citovou zainteresovanost“ Milady Kaďůrkové, která se se samotným autorem několikrát setkala a chovala k němu jistě velice niterný vztah.

V *Knize nocí* se objevuje stejná pasáž jako v díle *Bílý pruh*, konkrétně jde o báseň *Moře*. S touto částí „do hry“ opět vstupuje problematika nejistého vztahu k Bohu, není zde však veden žádný spor s Bohem. Tento vztah spíše zvýrazňuje nejistotu doby.

Ve sbírkách Viktora Fischla vycházejí pocity lyrického subjektu většinou z obav o Židy a lidstvo jako celek. Ačkoli je tato sbírka plná obav a strachu z rozpadajících se hodnot, dochází zde k určitému posunu. V *Knize nocí* stojí subjekt sám a sám za sebe také prožívá. Ve sbírce je totiž odhalována starost o existenci pouze lyrického subjektu, jedince. Tento přístup je patrný v celé sbírce, nejlépe je však čitelný z básně *Píseň*.

„Kam se jednou podějete běsi neklidu
až spočinu v mechu háje odkud nevyjdu
Komu vplížíte se do stop jako věčný stín
komu rozdrolí klas ticha prokletý váš mlýn
Koho protne hřeby kopyt rozžhavený vůz
čí dny bude pročesávat tvrdý hřeben hrůz
které břehy podemele vaše vlnění
až se písčiny mé půdy v píseň promění
Kam se potom podějete běsi neklidu
spočinu-li jednou v lásce z níž už nevyjdu“⁴⁹

Zajímavé je také to, že se ve sbírce vyskytují dvě básně s názvem *Píseň*.

*

Pavel Eisner ve svém příspěvku do *Židovských zpráv* *Nový židovský básník* označil Viktora Fischla jako židovského básníka. „Neběží, rozumí se, o pragmatický sionismus v poezii. (...) Myslím židovství mnohem hlubší, židovství tak hluboké a v sobě zakotvené, že živelně prozradí každou látku, jejíž podstata je pak věcí vedlejší; židovství tak

⁴⁸ KAĎŮRKOVÁ, Milada: *Setkání s Viktorem Fischlem*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 44.

⁴⁹ FISCHL, Viktor: *Knih nocí*. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce. 1936, s. 35.

svébytné, tak nezczitelné, že mu není třeba okázalé nadsázky a profanujícího exhibicionismu: židovství niterné a proto jako každá hlubinná jistota i cudné.“⁵⁰ Nicméně k Fischlovu židovství je nutné dodat, že ne vždy byl autor silně věřícím Židem. Nejen ze vzpomínek autora, ale také z předešlého díla (jedná se zejména o sbírky *Duha nad městem* a *Člověk na mezi*), je možné vyčíst, že mladý Fischl k židovské víře hledal cestu. Jak dokládá také Martina Halamová ve své studii *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky*, patřil autor v mládí spíše k sekularizovaným Židům, kteří se účastnili bohoslužeb jen během významných židovských svátků. Postoj k židovství se však měnil v souvislosti s nástupem Adolfa Hitlera k moci a pod tlakem dobových událostí. Na stránkách periodika *Židovské zprávy* se Fischl prezentuje jako židovský básník. „*Již v první polovině 30. let zdůrazňoval význam Židů v duchovním vývoji Evropy, velmi pečlivě sledoval dobové evropské dění ve vztahu k židovstvu. Ve svých člancích z roku 1933 se již projevuje jako sionista.*“⁵¹

Právě sbírkou *Hebrejské melodie* z roku 1936 se Viktor Fischl nejvíce profiluje jako Žid silně prožívající dobové události. Pro první části sbírky, s názvem *Písně jinošské*, se stává dominantní motiv dospívání. Nejvýrazněji je tento motiv zobrazen v básni *Již umím pevně sevřít pěst*.

„*Již umím pevně sevřít pěst
a zuby zatnout polknout slinu
můj hněve těžký tkvěním hvězd
nepadej ještě na hladinu
když klopýtám po dlažbě měst
ne kroky mé neplujte hladce
že porodila mne v tvrdost cest
já za to žehnám již své matce*“⁵²

Zmíněný motiv dospívání však s sebou nenesení povýšenost, ale pokoru ke všemu, s čím se subjekt potkává.

V druhé části – *Prozatím* – se již plně dostávají do popředí existenciální motivy, které byly v první části pouze nastíněné. Subjekt, který hledá naději a určitý pevný bod, se velice často obrací k přírodě. Právě příroda je zobrazena jako to jediné, krásné a utěšující, co zbylo. I když se subjekt k přírodě může velice často vracet, obavy z nejisté existence většinou dominují.

⁵⁰ EISNER, Pavel: *Nový židovský básník*. In: *Židovské zprávy* 17, 23. 2. 1934, s. 2.

⁵¹ HALAMOVI, Martina: *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky*. Rukopis, nestránkováno.

⁵² FISCHL, Viktor: *Hebrejské melodie*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 91.

*„Jinak zpívá slavík v blahém chvění trávy
jinak ladí hlas když se dravce bojí
zase práská bičem smrt kolem mé hlavy
sbohem louky krás již se stmívá k boji
Sbohem sladké květy povlávání stébel
kdybych jednou směl zpívati jen vás
ale zas budu přeslušný rebel
botou spráším pel z cudných sedmikrás“⁵³*

V celé sbírce se subjekt opět často obrací k času. V první části sbírky je v básni *Kam peláší ten černý kůň* čas přirovnáván k černému koni, který nepřináší naději, nýbrž něco, z čeho má subjekt strach. Na konci básně je však čas v podobě černého koně pokořen a čtenáři je nabízena určitá naděje.

*„Až čase můj jak černý kůň
dobelháš se a donutí tě
padnout – dva neklesnou v tvou tůň
já mrtvý vlk a živé dítě“⁵⁴*

V ostatních částech sbírky je čas velice často zobrazován jako „zkamenělý“ či „ztracený“. Subjekt se tak ocitá sám uprostřed „ustrnulého času“, tímto způsobem je ve sbírce ještě více zdůrazněna existenciální krize.

To, že se pro Fischla mnohdy stávala literatura reprezentací doby a dobových prožitků, je samozřejmě možné vyčíst také z *Hebrejských melodií*. Kromě častých aluzí na židovskou víru, které je možné zpozorovat hned na začátku sbírky v básni *Na jaký potok*, dále pak v básních *Zed' nářků* a *Tys moře rozdělil*, se ve sbírce vyskytují také narážky na dobové události.

*„Zase budu sázet beze slova kříže
polykat své slzy polykat svůj hněv
zase sám si zazdím do své kobky mříže
a jako pták v kleci zradím i svůj zpěv
Mísíš dusná noci v nejtemnější dři
chléb jejž vyhlížím bělostný chléb jitra
kéž bych brzy procit' v zítřku jenž se blíží
abych poznal čím žhne dech jeho nitra“⁵⁵*

Z *Hebrejských melodií* je jasně čitelné, že subjekt neprožívá dobové události pouze sám za sebe, obává o budoucnost nejen Židů, ale celého lidstva. Na konci sbírky se nachází báseň *Radosti*, která má přinést útěchu a naději. Nicméně, s ohledem

⁵³ FISCHL, Viktor: *Hebrejské melodie*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 101.

⁵⁴ Tamtéž, s. 93.

⁵⁵ Tamtéž, s. 101.

na kontext celé sbírky, otázkou zůstává, na kolik je tato radost doopravdy subjektem prožívaná.

*

Ve svých poznámkách ke sbírkám, které nejsou určeny k uveřejnění, datuje Viktor Fischl lyrickou skladbu *Sonata z konce tisíciletí* „asi 1937“. Forma sonáty evokuje formu hudební skladby, která by měla být rozdělena na tři části. Stejně tak je tomu i v případě tohoto díla. *Sonata z konce tisíciletí* je rozdělena do tří zpěvů, které jsou nazvané pomocí názvosloví z hudební terminologie (například *Andante moderato*).

Z díla je opět jasně patrné, jak osamocený a zklamaný si subjekt připadá. Napovídá tomu hned první sloka skladby.

*„Kam jsem se narodil
do doby marných smutků
proč jsem se narodil
z lásky či ze zármutku“⁵⁶*

Lyrický subjekt je napadán ze všech stran. Vše, v čem by mohl najít útěchu, je negováno. V díle vystupují dvě základní témata, která by mohla napomoci zmírnění nejisté existence. Prvním elementem, který by mohl subjekt „uklidnit“, je láska. Nicméně v době, ve které se subjekt ocitá, takováto útěcha není možná.

*„I kdybys tančila od šera do svítání
tvá skvělá nahota mne ženo jenom raní
A kdybys slíbala mé slzy dávno prvé
nakonec rozžhaviš jen výheň zla mé krve
Ne ženo raději ne tvůj prs se marně bělá
věř není nadějně pít ticho z tvého těla
(...) Tak rád bych okouzlen si s tebou lehl v poli
a hleděl do nebes, ale mne něco bolí“⁵⁷*

Druhý element představuje naopak nekonečné hýření, během kterého by se snad podařilo zapomenout na rozpadající se hodnoty. Ani zde však subjekt nenalézá klid.

*„A ty jenž přicházíš a sklenku za sklenicí
když vypil's rozbíjíš co ty mi můžeš říci?
I kdybys nejsladší dal víno pít mé žízní
dál bude žízeň žít jež moje srdce trýzní
A kdybys opilý rozbil své plné džbány
vlny tvých koupelí nezacelí mé rány“⁵⁸*

⁵⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Sonata z konce tisíciletí*, 1937, nestránkováno.

⁵⁷ Tamtéž, nestránkováno.

První dvě části skladby jsou si blízké nejen tematicky, ale také formou, kterou autor použil. Druhá část je psaná ženským alexandrinem a forma části první se alexandrinu také podobá.⁵⁹ Ve třetím zpěvu se Fischl opět vrací k pro něj typičtějším čtyřverší. Návrat k již „prověřenému“ postupu ale neznamená útěchu nebo naznačení naděje, které by se dalo na konci díla očekávat. Poslední verše sbírky totiž opět nenaznačují nic jiného než nicotu a prázdnotu. Svět, který nenesé žádný smysl, je zde zobrazen pomocí mrtvého poustevníka.

*„Proč usmíváš se proč ten smích
můj mrtvý poustevníku
směješ se světu jenž je hřích
jezdec na koni křiku
že není rub a není líc
můj mrtvý poustevníku
směješ se světu jenž je nic
na planém větrníku?“⁶⁰*

Viktor Fischl většinou své čtenáře nenechává bez naznačení byť jen malinké naděje. Dokonce v exilové sbírce *Mrtvá ves*, která reaguje na velice tragickou událost, je možné na konci doufat v naději a napravení. Zde tomu tak ale není. Právě tím, že sbírkou prostupuje pouze nicota, vycházející z hluboké existenciální krize a také tím, že v *Sonatě z konce tisíciletí* autor nenabízí žádnou naději, je sbírka velice poutavá.

*

Básnickou sbírkou *Když* (1938) se Viktor Fischl přihlásil k dalšímu svému vzoru. Kiplingova báseň *If* je v českém prostředí známá především z překladu Otokara Fischera. „*Dobová oblíbenost Kiplingovy básně v českém prostředí 30. let přivedla Fischla ke snaze konfrontovat lyrický subjekt s odpovědností za dějinné události. Nemá už pouze pasivně přijímat metafyzickou vinu, ale má se v politickém dění angažovat.*“⁶¹ V Kiplingově básni je hlavní důraz kladen na morální mužské vlastnosti, ve Fischlově skladbě se zdá být apel ještě naléhavější. Tato angažovanost se stane později typická i v exilové poezii Viktora Fischla.

⁵⁸ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Sonata z konce tisíciletí*, 1937, nestránkováno.

⁵⁹ HALAMOVÁ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 37-38.

⁶⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Sonata z konce tisíciletí*, 1937, nestránkováno.

⁶¹ HALAMOVÁ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 43.

Lyrický subjekt již tedy není pouhým pozorovatelem, ale stává se velice aktivní. Subjekt ve verších často vybízí k aktivitě. Již není možné dějinné události přijímat pasivně. Ze všech 26 básní jasně zní morální apel, který je zde kladen.

*„Jsa obelháván, neupadat v lež
a lživou šelbou zas klam soků nesplácet
ne, mlhou neztemni tu cestu, po níž jdeš,
jsa obelháván, sám lží nepotřísnit ret“⁶²*

Kromě rad, které jsou zde lyrickým subjektem důrazně kladeny, se zde často mluví o cestě, které se musí všichni držet, aby docílili svého cíle. Není snad nic, co by mohlo z této cesty někoho svést. Jsou ale již zmíněné pevné morální zásady, které nás dokáží na této cestě udržet. Cesta a úkol se stávají východiskem nejen pro lyrický subjekt.

*„Když proti triumfu i ponížení
jak proti svědcům společným jsi kryt,
když ani zlato, ani bláto není
s to s cesty svést tě, po níž musíš jít,
když tleská dav, však dutá chvála dlaní
ti nebrání bys úspěch zkoumal sám,
když tupí tě a nejhřeběji haní,
ty svému světlu víc však věříš než jich tmám.“⁶³*

Naléhavost situace je dána také všude přítomnou samotou. Snad v každé básni je kladen důraz na samotu, jakoby pouze v bezbřehé samotě bylo možné daný úkol splnit. Tento fakt není v poezii Viktora Fischla moc častý. I když se v ostatních dílech lyrický subjekt uchyluje k samotě, většinou mu to ale nepřináší útěchu. Příkladem je básnická skladba *Bílý pruh*, kde se lyrický subjekt ocitá sám po odmítnutí Boha. Subjekt zde poznává, že samota neznamena změnu k lepšímu.

Také tento soubor básní je psán metrickým veršem v jambu. Metričnost a pravidelnost opět napomáhá Fischlovi zdůraznit harmonii veršů, které jsou plné apelu, pevnosti v mravních hodnotách, trpělivosti a kázně. Dobová kritika Fischlovy vyčítala převahu ratia nad prožitkem. Také verše této sbírky se nezdají být natolik prožívané. Angažovanost zde tedy převažuje nad skutečným prožitkem. Sbíрка *Když* nese spíše poselství „dílu služ“.⁶⁴

S odkazem na Kiplingovo báseň se můžeme setkat v básnické tvorbě Viktora Fischla ještě dvakrát. V exilových *Anglických sonetech* se vyskytuje báseň s názvem *Sonet na motiv z Kiplinga*. Dále je v Památníku národního písemnictví uložena

⁶² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Když*, 1938, nestránkováno.

⁶³ Tamtéž, nestránkováno.

⁶⁴ HALAMOVI, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 43.

samostatná skladba *Na motiv Kiplinga*. Rozdíly mezi těmito dvěma básněmi ale nejsou markantní.

*

Z výše nastíněné poezie 30. let vyplývá, na kolik vychází z dobového prožitku Viktora Fischla. Nelze spojovat historické události s literárním dílem, nicméně nelze také tyto dvě roviny oddělovat. Zobrazované bývá často v úzkém vztahu s dějinami. Z autorových textů z tohoto období je čitelná obava mladíka, který hledá vlastní pevnou existenci uprostřed nejisté doby.

Již v tomto období se v básnickém díle Viktora Fischla objevují motivy, které tvorbu autora neopustí ani v dalších sbírkách. Za nejvýraznější lze jmenovat apelativnost a etický postoj. Také židovský prožitek, který se v poezii 30. letech utváří, se pro autora stane velice důležitým. Určitá sounáležitost s „rodem“ se objevuje již ve sbírce *Jaro*, nejvýrazněji se však Fischl profiluje jako židovský básník ve sbírce *Hebrejské melodie*. Z této sbírky je jasně čitelná také zodpovědnost, kterou autor cítí. S pocitem zodpovědnosti souvisí i další motiv, který se ve Fischlově tvorbě tohoto období objevuje. Tímto motivem je vina (nejvýrazněji je vina prožívána v díle *Světice děti andělů*). Mezi další výrazné body, které se nachází v tvorbě Viktora Fischla ve 30. letech, patří pocity samoty a bezmoci. Také tyto motivy souvisí s dobovým prožitkem.

Dobová kritika chválí Fischlovo dílo převážně díky dokonale zvládnuté básnické formě. Je zajímavé pozorovat, jak se v dosavadním básnickém díle autora proměňuje – ustaluje – básnická forma. Již z poezie 30. let lze vysledovat, že charakteristický bude pro Fischla převážně metrický verš s pravidelným, mnohdy velice výrazným rýmem. Pokud Fischl využívá volného verše či jiných postupů (je tomu tak například ve sbírkách *Litanie k času* a *Sonata z konce tisíciletí*), je to z důvodu zdůraznění bezvýhodné situace a určité „rozervanosti“. Naopak ve sbírkách, ve kterých sice subjekt těžce prožívá existenciální krizi, se autor přiklání spíše k pravidelnému verši, nejčastěji k jambu. Právě melodický jamb má navzdory všemu vyvolat určité zmírnění a zklidnění.

V kontextu tvůrčího literárního prostředí bývá dávána poezie 30. let Viktora Fischla do souvislosti s tvorbou Vítězslava Nezvala, Františka Halase, Otokara Fischera nebo Hanuše Bonna.

5 Poezie v britském exilu

Exilová poezie z období druhé světové války nebývá hodnocena příliš kladně. Kriticky se k ní vyjadřuje například Václav Černý ve své studii *Česká beletrie emigrační*. Autorům vyčítá zejména nízký počet motivů, jednoduchost veršů a malý přínos české poezie. „*Naši spisovatelé v emigraci měli záviděníhodnou možnost snovat a formovat tyto naše společné programy a plány rovnoběžně s námi, ale nikoliv potmě a v zabeđeném sklepení, jen pod tíhou strašné potřeby změnit dosavadní svět a jeho člověka: nýbrž v světle denním a v průvanu všech nesčíslných myšlenek, jež celý svobodně myslící svět napínal po tolik let k témuž cíli nového řešení lidského, individuálního i sociálního. Co tedy přináší? Jaké nové myšlenky, jaké podněty, jaké průzory? Čím se díky jim a jejich šestiletému „světáctví“, ač by je byli jistě rádi vyměnili za půlhodinu šťastného pobytu v svobodné vlasti, změnil naše umění, jeho obsahy i tvary, jeho směry a účelové významy, jež si přičítá?*“⁶⁵

Černý ale nebere v úvahu, že mnozí autoři tohoto období nejsou mnohdy ani spisovatelé a jejich cílem není napsat básně o vysoké umělecké hodnotě. Cílem mnohdy bylo pouze se „jen vypsat“ z pocitů, které autoři prožívali. Poezie tohoto období mnohdy ani nebyla určená pro veřejnost, ale jen pro úzký okruh přátel v exilu, a tak hlavním záměrem byla spíše srozumitelnost. Nicméně přínos exilové poezie tkví především v tom, že jsou tyto verše dokladem doby, než že by zásadně změnilly umělecký kontext 20. století.

*

Na exilovou poezii Viktora Fischla není ale nahlíženo tak kriticky jako na ostatní díla. Skladba *Mrtvá ves* (1943) byla již zmíněným Václavem Černým dokonce označena za nejvydařenější dílo britského exilu vůbec.⁶⁶ Autor zde reaguje na tragické události související s vyhlazením Lidic a celé toto dílo věnuje obyvatelům této vesnice - „*Lidickým*“. V Mrtvé vsi se vyskytuje více rovin, které mohou zaujmout. V jistých částech nám totiž *Mrtvá ves* může připomínat Halase a jeho modlitební výrazové metody⁶⁷, v dalších nalzáme návrat ke chvalozpěvům a ódám, či žalmům.

⁶⁵ ČERNÝ, Václav: *Česká beletrie emigrační*. In: Kritický měsíčník, roč. VIII, 1947, s. 9-11.

⁶⁶ Tamtéž, s. 13.

⁶⁷ Tamtéž, s. 13.

V první části sbírky lyrický subjekt velmi niterně soucítí s obyvateli Lidic. V této části subjekt opět nevidí žádný pevný bod, který by vedl k nápravě.

*„Pobili muže na jatkách
a ženy v dálku odvezli,
od prsů dítě odtrhli,
už není.
(...) Už není, není, není,
chléb do pece již nevloží,
kuřatům zrní nenasypou,
za domkem záhon nevyplejí.“⁶⁸*

V druhé části sbírky však subjekt volně přechází k jinému stylu vyjadřování. Od oplakávání zesnulých, rozbitých rodin a vesnice se Fischl dostává k další formě, a to k formě ódy. Tato část sbírky má tak svůj vlastní vývoj. Od pesimističtějších slok se čtenář postupně dopracovává k pozitivnějším slokám, kde můžeme tušit jistou naději.

*„Ó slávo mravenišť,
jež bijí tempem trpělivých
a zrno hněvu k zrnu snášejí,
až nakupí je v balvan hrozný.
(...) Ó slávo spálenišť,
z nichž nové vsi se zrodí,
s moudrostí krve, slz
v přepevných základech,“*

Ukončení básně je pak plné naděje, že z dnešního popela může vyvstat, a také vyvstane, nová vesnice a nové životy.

*„Ó hroby mrtvé vsi,
ó slzy mrtvé vsi,
ó popel mrtvé vsi,
ó marná kuropění.
Že není? Není? Není?
Ó studny mrtvé vsi,
ó úly mrtvé vsi,
ó klasy mrtvé vsi,
ó slávo mrtvé vsi.
Ó slávo živé vsi!“⁶⁹*

Mrtvá ves je odrazem velice tragické události, a tak si lyrický subjekt mnohdy nedokáže udržet určitý odstup. Místy se z role pozorovatele dostává spíše dovnitř, stává se součástí dění a niterně prožívá aktuální dění v natolik vzdáleném domově.

⁶⁸ FISCHL, Viktor: *Mrtvá ves*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 169.

⁶⁹ Tamtéž, s. 180.

Dalším exilovým dílem Viktora Fischla jsou *Evropské žalmy* (1941). Tato sbírka je rozdělena do tří částí. *Tesknice*, *Lyrický zápisník* a *Evropské žalmy*. Již první báseň *Evropských žalmů (Evropa před bouří)* napovídá, s jakou myšlenkou se zde budeme setkávat. Ve sbírce opět není nabízeno mnoho naděje, právě naopak, existence Evropy je ohrožena. Evropa je vykreslována jako ztrápené nesvobodné území s velice nejistou budoucností.

„*Klubko zmijí,
jež se svíjí,
v kruzích kolem nás.
Stále užší
hrdlo tuší
plaz.
Sirné deště
myjí kleště,
které dusí zpěv.
Kvasí mračna
pádu lačná
krev.*“⁷⁰

Při popisu trýznitelů je využito mnoho metafor i biblických přirovnání. Důkazem je báseň *Herodes*. Z této básně můžeme cítit i jistou reakci na mnichovskou dohodu, na zradu, které se nám od ostatních národů dostalo. Opět se tedy do poezie Viktora Fischla dostává odraz prožívané reality.

„*Herodes kupí hlavy neviňátek,
jak jejich oči žalují z tvých zdí,
Evropo, šátku zvlhlý nářkem matek.
Pták pokoje v tvých klenbách nehnězdí,
našla jsi zjitra vejce kukaččino,
štír číhal skryt v ulitu hlemýždí.*“⁷¹

Viktor Fischl v této skladbě na jedné straně využívá biblických motivů, na druhé straně se od nich odvrací a není si jistý další svobodnou existencí Evropy.

„*Zas pláče Rachel, kdo ji zkonejší,
Evropo, šátku zvlhlý nářkem matek.
Nač ještě prosit o chléb ve zdejší?
Herodes kupí hlavy neviňátek.*“⁷²

⁷⁰ FISCHL, Viktor: *Evropské žalmy*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 157.

⁷¹ Tamtéž, s. 164.

⁷² Tamtéž, s. 164.

Podobný postup, příklon i jistý odstup od víry, emocionalitu a výskyt archetypů nalezneme i v Ortenových *Elegiích*. Určitý odstup od víry je fakt, který se objevoval v době války v literatuře poměrně často. Fischl i ostatní autoři hledali další body, o které by se mohli opřít, protože víra již nebyla jistotou.

Vedle básní, které nejsou k budoucí existenci Evropy i jejích obyvatel moc příznivé, stojí zde básně jako například *Někdy si říkáš, Jsou ještě takoví*, kde autor dává budoucnosti jistou naději.

*„Evropo, jsou ještě takoví,
kdož umírají žízň raději,
na břehu valících se vod,
než sklonili by ústa žárem vyprahlá
k pramenům nečistým.
Evropo, jsou ještě takoví...“⁷³*

Subjekt ve sbírce opět hledá pevné body a určitou útěchu nalézá ve vzpomínkách na domov. Převážně se obrací k tradičním hodnotám, jako jsou zvyky a folklor. Stesk a touha po domově je však dominantní.

*„Ted' zjara u nás vynášejí smrtku
a po potoce dávají ji plout
ven ze vsi; s těly vyplavených krtků
ji k věčným peklům nese bystrý proud.“*

Další básní s folklorními motivy je poslední báseň této části, *Jízda králů*. Skladba je psána jako popěvek, každá sloka končí zvoláním „Hylom! hylom!“ Z poslední sloky básně je možné opět vyčíst určitou naději.

*„V té zemi, zemi rozzpívané,
v níž zní dnes kletby, pláče slané,
zas budem zpívat nad svým málem
a každý bude sám svým králem.
Hylom! hylom!“⁷⁴*

V *Tesknici* je opět dominantní smutek ze ztráty jistot. Kromě vyjadřování vlastního smutku subjekt prožívá neblahé události společně s ostatními bez ohledu na národnost. Je tomu tak například v básni *Varšavě*. Ze vzpomínek, z „domova“ pak volně přechází do života v Londýně. Verše jsou samozřejmě velice pesimistické, pod vlivem úmrtí a války.

*„Tma, ta tma, ta tma, ta tma,
tma, ta krutá žalárnice*

⁷³ FISCHL, Viktor: *Evropské žalmy*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 161.

⁷⁴ Tamtéž, s. 138.

*v provazech tě objímá.
Slyšíš sbíjet šibenice.
Tma, ta tma, ta tma, ta tma,
nikdy víc, ó, nikdy více.“ (báseň Z londýnských nocí)*

Ukazuje se tak, že ani život mimo obsazené Československo není zcela bezpečný a bez vlivu války, jak se mohlo zpočátku emigrantům zdát, že se před válečnými událostmi nedá nikde „schovat“.

Také v *Tesknici* je vyjádřen smutek po ztrátě domova.

*„Chtělo by se domů, stýská se
po kořenech stromů, po kráse.
Chtělo by se domů, uzly cest
rozetne jen, komu cizí lest.“ (báseň Tesknice)*

Dále například:

*„Ted' u nás koně počítají brázdy
a jeřabiny roní slzy krvavé.
K večeru zpívá písně bez nápěvu
na otrhaném šípku osamělý pták.“ (báseň Český podzim)*

Nejvýraznější básní této sbírky je však skladba *Thesis*. Není zde jen pouhý smutek po domově. Využití útržku z novin jako věci, která zpřítomňuje verše, je v poezii 40. let poměrně častým postupem. Podobně to nalezneme mimo jiné i v pozdější sbírce Ivana Blatného – *Tento večer* či v dílech autorů blízkých svou poetikou Skupině 42. Prostoupení skutečného světa do básně prostřednictvím novinového článku napomáhá k určitému „zživotnění“ a zpřítomnění veršů. Také přístupem k smrti se verše přibližují dobové poetice. Smrt je brána jako naprosto přirozená součást života a dokonce už snad nikoho nešokuje. Běžné denní činnosti, například pouhá procházka po londýnských ulicích, je analogicky postavena vedle smrti stovky mužů v ponorce.

*„Svět jak včera kroužil nezměněn,
jen na břehu matky moře proklínaly.
Těžce padly na stůl bez slz hlavy žen,
svět jak včera kroužil, stejný, nezměněn,
s loďkou v ruce děti po otcích se ptaly.“⁷⁵*

Kromě vlivu události potopení ponorky, jsou i zde vzpomínky na domovinu, převážně spojené s matkou. Ale i tyto verše jsou plny zmaru a prázdnoty, také spojené se vzpomínkou na smrt matky.

*„Toho poledne jsem slyšel hlas své matky.
„Bud' klidný“, říkala „jen když jsi v bezpečí.
Už brzy bude líp. Už brzy přijdeš zpátky.“*

⁷⁵ FISCHL, Viktor: Evropské žalmy. In: Žalmy a melodie. Praha: Torst. 1996, s. 133.

*Toho poledne jsem slyšel hlas své matky:
„Lékaři říkali, že mne zas vyléčí.“⁷⁶*

*

Zajímavou sbírkou Viktora Fischla z britského exilu jsou *Anglické sonety*. Pro způsob vyjadřování si autor zvolil starší útvar, sonet. To, že Fischl „sáhl“ zrovna po tomto útvaru, se nezdá být náhodné. V nejisté době plné bojů a rozpadajících se hodnot měl sonet napomoci k určité ustálenosti. Staletími prověřený postup měl tak znázorňovat jistotu, návrat k hodnotám života a světa. Podobné využití formy lze sledovat také v dřívější básnické tvorbě Viktora Fischla. Fischl se v *Anglických sonetech* zaměřuje na všední život, zobrazuje ho prostřednictvím útržků dialogů lidí okolního světa. Autor využívá opět i biblických motivů a motivů z Homérových eposů. I když se básnický subjekt učí mít rád novou vlast a nové prostředí, do básní prostupují prvky války, nesvobody a všudypřítomné smrti. Vždy se objeví něco, co musí připomenout, co se kolem děje.

*„Té hrdé bělosti a ticha perutí
složených ladně pod lodyhou šíje,
té plavné krásy, moudré, bez hnutí.
Již zajíkáš se v chvíli nad lilie
čistší, z níž jen nejvlažší vanutí
tě vrátí k světu vlků, lišky, zmije.
Tu vody v kruhy zčeří labuti
a připomenou slova litanie.“ (Sonet o labutích)*

Autoři žijící v exilu měli nezanedbatelnou možnost styku s ostatními zeměmi a kulturami. Mohli bychom tak očekávat, že tato zkušenost bude z jejich tvorby znát. Ve verších Viktora Fischla však nedochází k dělení lidstva na Čechy, Slováky, či Brity. Všichni byli považováni za jednotu, která jako celek prožívá válku společně, všichni totiž byli touto událostí zasaženi více méně stejným způsobem. V básních také není důležité, zda subjekt žije v Británii nebo na jiném místě Evropy. Zajímavou básní sbírky je *Sonet o havířích z Walesu*. Život v exilu autorovi ihned připomíná domov, v souvislosti s havíři ve Walesu je nahlíženo úplně stejným způsobem na život doma.

*„Kde jsem už viděl dřív ten kolébavý krok,
když večer z šichty jdou, na plecích tíhy plášt',
odkud to jenom znám tu lávku přes potok,
s níž sypou soumraku rouhání, smích i zášť?“⁷⁷*

⁷⁶ FISCHL, Viktor: *Evropské žalmy*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 135.

⁷⁷ FISCHL, Viktor: *Anglické sonety*. Praha: Melantrich. 1946. s. 13.

a pokračuje:

*„Kde jsem to viděl dřív, odkud to jenom znám,
ty jizby havířů, v nichž čekají už děti
se džberem vody dnes, včera, od nepaměti
a s beder otců mour smývají, když se vrátí,
až každý s kahancem do šachty sfárá sám
v chlév vnuků mění pot a v kámen zuzlovatí.“⁷⁸*

Snad nejvýraznější básní sbírky se stává *Sonet zpívaný v mlhách*. Zde čtenáře lyrický subjekt vede od zoufalství a ztráty k naději a spáse.

*„Tak jednou staneš s čelem plným ran,
když stopu poslední před tebou vítr svál.
Tu jiskrou poznání noc dlouho nevidomá
mhou toho provede, kdo stokrát obelhán
se nevzdal dřívě, než se k jitru protápal.
Tak jednou dobloudíš. A budeš svůj. A doma.“⁷⁹*

*

Další sbírkou, kterou Viktor Fischl vytvořil v britském exilu, je *Lyrický zápisník* (1946). Sbíрка sice obsahuje básně, které jsou vytvořené později než ty z *Anglických sonetů*, ale nachází se zde skladba, která se vyskytuje i v *Anglických sonetech – Noc před návratem*. I přes všechno špatné, co lyrický subjekt a s ním celé lidstvo potkává, je možné se radovat a s tragickým zážitkem se vyrovnat. V básních se lyrický subjekt opět vrací domů. Nejedná se však o verše vracející se zpět do doby před válkou, nýbrž subjekt se zde v myšlenkách pohybuje v prostředí po válce, mezi rozbitými domy a v rozbombardovaných městech. Nemyslí ale na to špatné, co ho čeká. Přes to všechno se dokáže radovat a těšit se na návrat do rodné země. Z této skladby je možné vycítit značné uvolnění napětí a strachu.

*„Hle, růžím zakrytým chce se mi zpívat dnes.
Již ledy pukají a zítra půjdou, vím,
kry roztříštěné v nic a rozezní se jez.
Již z pluhu pavučí a z rýče smyl jsem rez.
jdu domů, k troskám vsí a jak se blížím k nim,
hle růžím zakrytým chce se mi zpívat dnes.“⁸⁰*

Naproti této básni stojí však naprostý opak, a to skladba *Mstivá kantiléna*. Báseň je rozdělena na čtyři části a každá z nich se svým způsobem vyjadřuje ke konci války.

⁷⁸ FISCHL, Viktor: *Anglické sonety*. Praha: Melantrich. 1946, s. 13.

⁷⁹ Tamtéž, s. 10.

⁸⁰ FISCHL, Viktor: *Lyrický zápisník*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 191.

K tomu, co bude třeba dál dělat, aby se život dokázal pokud možno co nejdříve vrátit do předválečné situace. Všechny části jsou psány formou modlitby nebo vyjadřují určitá přání.

*„Ten, který kuře zabít neuměl,
psu ránu dát, ostruhu koni v bok,
Pane, jen takovou zná ještě modlitbu.“⁸¹*

Co nás ale nutně překvapí, je změna postoje k dané situaci. Dříve se subjekt vyjadřoval k zobrazovaným událostem citlivě. Z této básně však cítíme krutost, dá se říci až agresi.

*„Vy řeky, ztište příval vod
až pro tu chvíli, kdy se rudě zpění
a odplaví krev bez památky.“*

V dalších částech je vyjádřena především touha po pomstě, po satisfakci.

*„Trestej je bičem pochybností
s řemenem zauzleným v proč,
chléb v lejno proměň, vodu v moč
a vysychat dej morku kostí,
však slzy, slzy nedopřej.“⁸²*
A pokračuje ještě tvrdším apelem:
*„Ať nepoznají dětský smích,
kolébky zejí prázdnotou,
dej naslouchat jim šalbě tich,
ať zdá se jim, že temnotou,
se blíží kroky ztracených –
a znovu raň je samotou.
Ó trestej, trestej trestem zlým
a jejich láskám nedej rým
a jejich spánkům nepřej klid.
A klínům jejich žen dej hnít“⁸³*

Postoj lyrického subjektu je pochopitelný. Subjekt naprosto odmítá existenci v tomto světě a to ho vede k takové proměně a vyhocené dikci. Také touto inklinací k vyjádření krize existence se Fischl přibližuje ostatní dobové básnické tvorbě.

Sbírku *Lyrický zápisník* komentoval také A. M. Píša, který Fischlovo dílo sledoval, dá se říci pravidelně. V článku *Z blízka a z dálky*, publikovaném v *Kytici* 1947, Píša více méně obhajuje postupy, které byly exilové poezii dobovou kritikou vyčítány. „*Není pochyby, že protrpěná zkušenost minulých let se vtiskla tak hluboko do*

⁸¹ FISCHL, Viktor: *Lyrický zápisník*. In: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996, s. 189.

⁸² Tamtéž, s. 188.

⁸³ Tamtéž, s. 189.

*básnických niter, že jim zůstane prožitkem nesmazatelným; (...) Vskutku také stále ještě vycházejí sbírky veršů nebo básnické skladby, které mají v minulých letech nejen svůj přímý popud, avšak i původ: tyto druhé, jejichž ediční pohnutky jsou na bíledni, znovu a nejednou nově dokreslují obraz české duše a sudby ...*⁸⁴

*

V Památníku národního písemnictví v Praze je také uložena útlejší sbírka *Koně z Thaky*, kterou Viktor Fischl dopsal 5. 4. 1942. Pod touto datací se nachází další poznámka autora: „Četl jsem dnes znovu. Nejsem spokojen. Musím celé změnit. 14. 4. 44.“ Jelikož byla zmíněná sbírka napsána ve 40. letech, zařadila jsem ji do této kapitoly - *Poezie v britském exilu*.

Pokud je exilové poezii vyčítáno, že se omezuje na malý počet témat, která jsou navíc vyjádřena velice jednoznačně a jednoduše, *Koně z Thaky* by mohli být výjimkou. Hlavní témata sbírky jsou sice podobná jako u většiny exilových děl Viktora Fischla, témata však nejsou vyjádřena tak jako jindy. Subjekt díla se zde nesoustředí na pouhou sebelítost a litanii. Pocity jsou v této sbírce vyjádřeny alegoricky, prostřednictvím příběhu Odyssea a jeho návratu z bájně Tróje na Ithaku. Lyrický subjekt zde vede určitý monolog, tomu také odpovídá forma veršů. Někdy jsou ve sbírce dodržena čtyřverší, převažují však dlouhé verše bez rýmů. Tento styl tak místy připomíná báseň v próze. Dlouhé sloky také v některých pasážích představují spíše výčty věcí, které byly nebo jsou kolem mluvčího. Zdá se, že osobou, se kterou subjekt hovoří, je právě Odysseus. Důkazem tohoto tvrzení jsou časté narážky na nekonečné putování, které Odysseus musel podstoupit a také časté zmiňování samotné Penelopy, Odysseovy ženy.

*„Kouř z Ithaky –
kam ústí tvoje stopy?
Kouř z Ithaky – náručí Penelopy.
Kouř z Ithaky –
chudý, nah, bez konopí
kouř z Ithaky – vrať se v klín Penelopy.“*⁸⁵

Lyrický subjekt „provází“ svého partnera po místech, která jsou mu známá z doby, než je opustil. Z celkové atmosféry je však čitelné, že zde došlo k něčemu zásadnímu a zlomovému.

„Příkrovy. Pod listím času cestou krok tvůj zazvoní

⁸⁴ PÍŠA, Antonín, Matěj: *Z blízka a z dálky*. In: Kytice 1947, s. 83.

⁸⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Koně z Thaky*, 1942, nestránkováno.

*o puklou přilbu z dávných bojů / na lebce pluků padlých. Zač?
 Kdo ještě ví, kdo ještě ví?
 Již ani kosti mrtvých vojsk netrčí s hrozbou k nebesům.
 Již kamenný štít lávy skryl i nářky vdov i dětský smích,
 krále i starce žebravé, i července i listopady.
 Již z plných džbánů víno nestéká
 a zrno nerozmělníš v chléb,
 již zlatá hřivna rovna kameni,
 hedvábí suknu režnému, haleně chudé hermelín.“⁸⁶*

Na konci sbírky se perspektiva mění a role lyrického subjektu a Odyssea se obrací. Najednou je to právě lyrický subjekt, který se vrací po dlouhé cestě. Jakoby již v této době subjekt díla pomýšlel na návrat do rodné země.

*„Po mnoha mořích jsem plul, po mnoha březích jsem bloudil.
 Kolik let divoký vír stáh v hlubiny času jak list,
 kolikrát kroužení jsem svítání zahlédl krátce,
 kolikrát do krve zedrán ses do mlhy vpotácel zas.
 Tak všemi žízněmi štván, rty zprahlé čekáním ssály
 z pramenů moudrosti druhých a jinými splacených pravd,
 kolikrát nestišný žár, když ke dnu jsem zvrátil číš noci
 žebráka zastihl jen, jenž s prokletím hledání sám
 tu zůstal bez druhů rodných, jež poztrácel v propastech výprav“⁸⁷*

Během znovuobjevování již známého, nicméně razantně proměněného prostředí, lyrický subjekt často naráží na rozpadlé morální hodnoty. Setkává se zde tedy s častým hýřením a paradoxy, kdy je „hluchý harfeník s harfou beze stínu, / král bez trůnu / a slepý ptakopravec.“⁸⁸ S morálním úpadkem souvisí také odklon od víry a lhostejnost ostatních.

*„V rohu tržiště klečel jakýsi mnich.
 Modlil se s očima sklopenýma k zemi.
 Nikdo si ho nevšímal.
 Jen tu a tam některý kolemjdoucí
 plivl směrem k jeho lysé lebce,
 zatím co tržiště hlaholilo
 pokřikem kupčků nabízejících zboží.“⁸⁹*

*

Fischlova exilová poezie byla opět utvářena v souvislosti s dobovým děním a požadavky doby. Exiloví spisovatelé se nechtěli vzdát své angažovanosti. Jejich cílem

⁸⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Koně z Thaky, 1942, nestránkováno.

⁸⁷ Tamtéž, nestránkováno.

⁸⁸ Tamtéž, nestránkováno.

⁸⁹ Tamtéž, nestránkováno.

tedy nebylo vytvářet něco nového a zásadně posouvat českou poetiku dál, ale spíše přidržet se již tradičních postupů. Tvorba tohoto období se tedy obracela spíše na způsoby psaní předválečného období. Vliv existencialismu a marnosti života byl značný také v poezii Viktora Fischla.

V exilových sbírkách Viktora Fischla se lyrický subjekt stává spíše pozorovatelem než aktérem dění. Nicméně je nutné dodat, že zde subjekt nevystupuje jako pasivní pozorovatel, nýbrž jako pozorovatel velice angažovaný. Apeluje zde na lidskost, morálku a rozum. Jen zmíněné vlastnosti mohou napravit vzniklou situaci. Tento fakt souvisí také s tím, že pro Fischla již není pevný bod vždy Bůh a víra, zde lze sledovat jistou proměnu oproti předcházející tvorbě. Přístupem k víře a jejím odmítnutím se Fischlova exilová tvorba přibližuje k české poetice 40. let. V případě, že Bůh již není jistotou, je nutné hledat pevné body jinde. Útěchu tak v exilových sbírkách nabízí vzpomínky na domov, dětství a také tradice a zvyky v českém prostředí. Pro exilovou tvorbu Viktora Fischla je také typický určitý příklon ke každodennosti, také zde je nacházena určitá útěcha.

Většina exilových autorů se ve svých verších soustředí pouze na Čechy a na to, jak bylo naší zemi ublíženo, jak umírají pouze čeští vojáci a podobně. Nahlíženo dobovým kontextem, na poezii Viktora Fischla je přínosné především to, že autor nedovolil, aby se jeho verše staly pouhým litováním sebe a svého národa. I když Fischl nezapomíná na svůj domov a na křivdy, které se v Československu dějí (např. sbírka *Mrtvá ves*), uvědomuje si, že nejen Československo je ohroženo, stejně tak jsou v ohrožení ostatní státy Evropy. Tento fakt není možno opomenout, tento fakt je čitelný například v *Anglických sonetech* a *Evropských žalmech*.

Ve většině sbírek tohoto období zůstává Viktor Fischl věrný tradičním a prověřeným postupům, a proto se nejčastěji objevuje metrický verš s pravidelným rýmem. Příklon k tradičním postupům dokazuje také využití formy sonetu (sbírka *Anglické sonety*). Kromě výše zmíněných motivů, představují i prověřené postupy ve Fischlově tvorbě další pevné body, které mají utišit nejistou existenci.

Výjimkou je v případě exilové tvorby sbírka *Koně z Thaky*. V této sbírce Fischl nevyužívá klasického čtyřverší, ale verše jsou psány do delších nepravidelných slok. Také svou tematikou, nebo spíše zobrazením tematiky, se sbírka mírně vybočuje z exilové poezie autora. Exilová témata zde totiž nejsou vyjádřena přímo, ale na linii příběhu putování bájného Odysea.

6 Poválečná básnická tvorba

Po návratu z britského exilu v roce 1947, začal Viktor Fischl ještě více uvažovat o próze jako o svém novém stylu psaní. „*Poválečné období zrodilo Fischla prozaika. Ve svých vzpomínkových textech či ve svém deníku vzpomínal různých rádčů, kteří mu doporučovali psát prózu. Jedním z prvních byl i Pavel Fraenkl, který mu to radil již na očátku 30. let. Podle deníkových záznamů Fischl zvažoval prózu až v polovině 30. let, kdy si poznamenal, že uvažuje nad románem z prostředí skaláků, ale že nemá pro takový rozsah textu dost času.*“⁹⁰

Fischlovi jakoby básnění přestalo stačit, a tak v druhé polovině roku 1947 napsal prózu *Píseň o lítosti*. Jako prozaický debut mělo toto dílo úspěch a Fischl tak vstoupil na „prozaické pole“ jako více méně hotový prozaik. Jako spisovatel poezie se Fischl profiloval spíše jako lyrický básník a i v jeho prozaickém díle je lyrično značně patrné (například v díle *Kuropění*).

*

I když se Fischl začal věnovat více próze, v Památníku národního písemnictví v Praze jsou dochována také díla básnická. Příkladem je skladba *Živí lidé* datovaná do oku 1949. Toto dílo jako by představovalo jakési okno – pohled na venkov, mezi obyvatelstvo z venkova.

V této sbírce se lyrický subjekt opět stává spíše pozorovatelem. V první části skladby lyrický subjekt prochází okolím venkova s různými průvodci – tamními obyvateli. Celková nálada je poněkud ponurá, jelikož lyrický subjekt zde prochází místy, kde se válčilo a bylo prolito mnoho krve. I když je skladba z větší části veršovaná, místy vyznívá více jako báseň v próze. V první části sklady je vykresleno, jak různě se s danou situací jednotliví obyvatelé kraje vyrovnávají.

„*Staletí.
Války.
Kolik jich tu přešlo.
Jan mnoho nemluvil.
Z kolika bitev tady na tom poli
už vyorali přilby puklé na lebkách
vojáků padlých dávno, bůhví zač.
Jan mnoho nemluvil.
Tu a tam ukázal na strom,*

⁹⁰ HALAMOVI, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 67.

*na let ptáka,
na kosti v brázdě vybílené sluncem.
Kolik jich tu padlo, dávno, bůhví zač.
Zač jiného než měsíc vévodův,
zač jiného než za bohatství králů,
za pupky v sutanách, za bydlu kupčičků.
(...) Až když jsme míjeli boží muka,
ukázal zas rukou
na lebku v brázdě
bílou dešti a slunečními žáry staletí.
A řekl:
Tady těmi kostmi,
lebkami hlupců, které mohli hnát
na smrt do boje bůhví zač
je podestláno moje pole
na hloubku staletí.
A zas šel dál.
Až po chvíli se zastavil
a hledě za mne kamsi do kraje
řekl:
Tož to se nesmí stát už nikdy.“⁹¹*

Další linii sbírky představuje obdiv, který lyrický subjekt cítí ke všem zde zmíněným venkovanům. Právě díky práci těchto lidí – „živých lidí“ – bylo možné vstát a začít opět žít. Tito lidé a jejich pilná práce nakonec představují jedinou naději v dobách nejisté existence.

*„Chodil jsem po zemi,
mluvil jsem s živými lidmi.
Mluvil jsem s živými lidmi
a země kolem nich
byla živější, než jak jsem ji znával dosud.
Ta země kolem nich,
ta země kolem nás
jejich a má a tvá a naše.
Naučili mne vidět
pot v brázdách lesklých jarním deštěm,
krev v poli jetelí kvetoucího,
rvavý boj s hladem v lánech žit,
v mračnech hněv kupený po staletí,
v lesích žíznivou touhu růst
a v letu ptáků věčné rozkřídlení,
s nímž člověk rodí se
a jemuž žádná tíha
nakonec nezabrání svobodně vznést se k výši.
Naučili mne vidět,
že pluh je pluh,*

⁹¹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Živí lidé, 1949, nestránkováno.

*mozol je mozol,
láska je láska
a hněv je hněv
a lež je lež
a pravda je pravda
a krása jen krása bez příkras.
Naučili mne vidět.*⁹²

Ke konci skladby se dostává do popředí další linie *Živých lidí*. I když krev v polích již zaschla a ostatní pozůstatky války již také odnesl čas, mezi lidmi stále přetrvává strach a obavy z budoucnosti. Lyrický subjekt již není ten, který se nechává provázet, ale stává se rádcem, téměř spasitelem. Ostatní se k němu totiž obrací s naprostou důvěrou a odevzdaností.

*„V poledne, když jsme odpočívali,
zeptal se pojednou Jan:
Co myslíš, bude zas válka?
A Josef řekl: Co myslíš?
Bude?, ptala se Marie skoro šeptem.
A Štěpán žádal: Pověz nám, co víš.
Zeptal jsem se místo odpovědi:
Chce válku někdo z vás?
Mlčeli jako lesy kolem nich
a jako lány dole v údolí.
I ptal jsem se dál místo odpovědi:
Proč ji tedy mají
chtít živí lidé jinde ve světě?
A na kom jiném záleží, co bude
než na vás a na nich?
Jan povstal první,
po něm ostatní,
jeden po druhém
se rozloučil a máchl motykou
a celý svah se zase rozvlnil.*⁹³

Také z této ukázky je možné vyčíst, jakoby byl lyrický subjekt vždy osamocená jednotka, nezávislá na nikom kolem. Buď je provázen krajinou, která mu již není známá a nezdá se, že by zde měl nějaké pevné vazby. Nebo zde vystupuje jako jediný, který ví, co se bude dít dál. Budoucnost jakoby na něm ale nezáležela – viz *A na kom jiném záleží, co bude / než na vás a na nich?* Tento přístup není v poezii Viktora Fischla vůbec častý. Lyrický subjekt nejčastěji vystupuje sám za sebe nebo události prožívá

⁹² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Živí lidé*, 1949, nestránkováno

⁹³ Tamtéž, nestránkováno.

spolu se skupinou lidí (například s národem, obyvateli Lidic nebo s Židy). Málokdy ale bývá subjekt takto vyčleněn.

Není mým cílem ani úkolem kritizovat nebo hodnotit verše Viktora Fischla, nicméně se zdá, že celkový prožitek ve sbírce je spíše vynucený než skutečně prožívaný. Základní myšlenka, že vše záleží pouze na obyčejných lidech, je samozřejmě pravdivá, ale celkově *Živí lidé* vyznívají spíše pateticky a utopicky.

*

V poválečné poezii se objevoval trend velkého nadšení z konce války, básníci také často vyjadřovali svůj dík osvoboditelům. Poválečná poezie Viktora Fischla však není psaná v takovémto duchu. Důvodem může být také to, že Fischlovy poválečné sbírky jsou psané až v roce 1949. Důkazem je i další básnická sbírka, která je uložena v Památníku národního písemnictví v Praze – *Nad hlavami spících dětí* (1949).

Jde o rozšířenou část sbírky *Světice děti andělé*. Vyskytují se zde tedy i básně, které jsou mladší, konkrétně například básně *Zpěv matek* či *Nad hlavami spících dětí*, které jsem zmiňovala již výše. Kromě těchto básní se ve sbírce vyskytuje i báseň *Madrid 1937*, která pochází z roku 1937. V básni se lyrický subjekt odvolává na zmoudřelého“ Dona Quijota a apeluje na něj.

„*Don Quijote zmoudřelý,
rozpomeň se na zlatá stáda,
nevěř, nevěř v anděly,
zažeň vlky, rozdrť hada.
Don Quijote zmoudřelý,
zaplaš supy, protni býka,
rozpomeň se na včely,
jejichž žahadlo je dýka.
(...) Don Quijote zmoudřelý
poznáš zlato od pozlátka.
Noci, jež jsme probděli,
námel od zrn oddělí,
Dulcineo, zemi sladká.*“⁹⁴

Za touto básní hned stojí další s názvem *Hrob Dona Quijota*, tyto verše jsou již s datací 1949.

Ve sbírce *Nad hlavami spících dětí* je lyrický subjekt opět zmítán uprostřed nejisté existence. V myšlenkách stále ještě setrvávají vzpomínky na nedávnou válku a již

⁹⁴ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Nad hlavami spících dětí*, 1949, nestránkováno.

vyvstávají nové hrozby. Do poetiky Viktora Fischla i v tomto období vstupuje vliv prožívané reality.

*„Zas mluví o válce.
Zatím co se ještě brodí v tratolišti,
jemuž nikdy nedali vyschnout
paprsky pokojných, slunečných dní,
zas mluví o válce.
Ještě nerozkvetlo dosti jitrocele
a kolik ještě schází pavučin utkat na rány,
ještě se rozpadává v troud
trám ohořelý v troskách spáleniště,
po matce ptá se dítě, pes bloudí bez pána.“⁹⁵*

Zajímavý posun se nachází v básni *Tour d' Horizon*. Základní myšlenka sbírky *Živí lidé* mluví o tom, že osud lidí záleží jen na nich. Pokud si nikdo z obyčejných lidí po celém světě nebude přát válku, žádná již nebude. V básni *Tour d' Horizon* je nabízen jiný pohled. Jsou to právě politici, kteří od pohodlného stolu rozhodují o osudech celého lidstva.

*„Teď někde sedí velvyslanci
u šálku mokka, sklínky sherry,
zatím co zní k nim hudba k tanci,
skládají v hlavách umně, který
je příští tah na šachovnici,
kam táhne černý, jak mu bílý
odpoví, jak se s opozicí
vyrovná, kdy se střetnou síly,
po zemi zemi probírají,
kdo půjde s kým, kde přijde krise,
začne to v září či už v máji,
dá se mír koupit za peníze?
Pak odhalují opevnění,
v čem východ silný je, v čem slabý,
proč západ připraven prý není,
oceli dosti nevyrábí,
(...) Dopili číše velvyslanci.“⁹⁶*

Také narážka na východ a západ dokazuje, že i do sbírky *Nad hlavami spících dětí* vstupuje vliv prožívané reality.

Pokud se zdálo, že první část sbírky je hluboce existenciálně zaměřena, druhá část sbírky je pak „studenu sprchou“. Již úvodní báseň s názvem *Hebrejská melodie* se objevují obavy o lidskou existenci. Člověk stejně jako v předválečném a válečném

⁹⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Nad hlavami spících dětí*, 1949, nestránkováno.

⁹⁶ Tamtéž, nestránkováno.

období ztrácí jistoty a ztrácí Boha. Základním prvkem básně se stává opakující se refrén „*Hospodin není pastýř můj*“. Odklon od víry je v souvislosti s válečným konfliktem poměrně častým jevem a je čitelný v poetikách 30., ale také čtyřicátých let. Fischl nejen v této básni, ale i v jiných verších touto tematikou, zdůrazňuje důležitý fakt. Nebyl to člověk, který opustil Boha. Bylo tomu obráceně, to Bůh opustil člověka

Výjimku v druhé části sbírky nepředstavují ani ostatní básně, ve kterých subjekt opět naráží na válku, nespravedlnost, nově hrozící zásadní konflikt a podobně. Není možné nalézt něco pozitivního, čeho by se mohl subjekt zachytit. Právě naopak, do popředí se dostává touha po pomstě, viz například *Černá píseň*. V souvislosti se miněnými motivy se ve sbírce setkáváme také se sociálně zaměřenými básněmi. Příkladem je báseň *Žlutá píseň*.

*„Běžel jsem, běžel celý den,
jen aby pán byl spokojen,
pán v rikše.
Spílal mi, klel a poháněl
mne pán. Chtěl prodat více děl,
pán v rikše.
Běžel jsem, běžel stále dál
večer mi potom za mzdu dal
hrst rýže.
Běžel sej, běžel den co den
a rok co rok, kam přál si jen
pán v rikše.
A když jsem klesal udýchán:
Běž kuli, zaklel za mnou pán,
pán v rikše.
Až jednou jsem u městských bran
u řeky zvážil s krví ran / hrst rýže.
A poznal jsem u žlutých vod,
vše, co mi pán dal za život:
hrst rýže.
Do škarpy rikšu svou jsem zvrh‘
a ležel vedle pošlých mrch
pán v rikše.
Spílal mi. Prosil: Ruku. Prst.
Vše, co mi dal, jsem v tvář mu chrst‘:
hrst rýže.“⁹⁷*

Dílo *Nad hlavami spících dětí* se však nevztahuje jen k sbírce *Světice děti andělů*. Stejně tak, jako v *Anglických sonetech*, se i zde opět vracíme do prostředí horníků. Tentokrát zde ale není prožíván těžký osud horníků anglických, ale francouzských.

⁹⁷ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Nad hlavami spících dětí*, 1949, nestránkováno.

Fischl tak tímto udržuje stejný směr a nedělá rozdíly mezi lidmi a národnostmi. Ve sbírce je vyjádřen dokonce i soucit s Německem, které je stejně jako ostatní země opět v ohrožení nejisté existence.

*„Černý dým z komínů
zas píše na německé nebe
své staronové mene tekel.
Až pozdě uvěřil / mu svět už tolikrát.
Táž horda zlosynů
zas chystá brus na kosu žence z pekel.
Již jiskry lítají. Jak jdeš, ptáš se sám sebe:
Vzplane z nich zase svět,
kterýs měl tolik rád?“⁹⁸*

⁹⁸ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Nad hlavami spících dětí, 1949, nestránkováno.

7 Básnická tvorba 50. let

Po napsání výše zmíněných sbírek se Viktor Fischl opět na pár let lyricky odmlčel. Tento fakt mohl být způsoben jeho obavami, že kvůli svému opětovnému odchodu z Československa v roce 1949, přestal být českým básníkem. Již v roce 1954 se však tyto obavy rozplynuly. Jak je možné vyčíst z poznámek autora, Radio Free Europe vyzvalo Viktora Fischla na podzim roku 1954 k účasti na literární soutěži. „*Použil jsem některých veršů, jež jsem nezařadil do žádné z dřívějších sbírek a napsal jsem po létech lyrického mlčení ve dvou měsících řadu nových básní. Tak vznikla sbírka „Muž s loutnou“.*“⁹⁹

Soubor básní je rozdělen do dvou částí. V první části, v *Tesknici*, se objevují básně, které autor uvedl již v dřívějších sbírkách, jde například o básně *Evropský žalm*, *Příkrovy* nebo *Píseň na malé oběti*.

V úvodní básni první části se lyrický subjekt opět vrací k nezodpovězené otázce o smyslu lidské existence, která byla řešena již dříve. Opět k tomu využívá v každé sloce opakující se refrén „*Kam jsi se narodil?*“. Tato otázka byla ale v předešlých dílech kladena z jiné perspektivy, kladl si ji sám lyrický subjekt, zde nejistotu řeší někdo jiný, někdo stojící nad kolébkou malého dítěte, viz báseň *Píseň nad kolébkou*.

Také ostatní básně *Tesknice* se obracejí k nejisté existenci, většina z nich však není psána drsným způsobem, básně se nesou spíše v lyrické rovině. Výrazné lyrično se vyskytuje v básni *Kdesi žije básník*.

*„Kdesi v bílém statku
se štítem na jih, k vinicím a polím,
žije básník.
A mezi dvěma verši z Písma
kuřatům zrní nasype a koni podestýlá slámy.
na bílá čela pasoucích se krav
a v temnou hřívu v slunci lesklých koní
svou ruku klade, rozmlouvaje s nimi.
A pes, když o polednách leží na zápraží,
s hlavou schýlenou až na únavu tlap
a včely v zahradě a hnízdo pod střechou
jsou doma v něm a on je doma v nich.
Staleté jilmy stíny košatými
jej objímají v žáru poledním
a stuha ve dvoře, když přichází z pít*

⁹⁹ Z poznámek k básnickému dílu Viktora Fischla, které jsou taktéž uloženy v PNP v Praze.

*- na její roubení se snesou holubi –
z nejhlubší hloubi tiché vody vydá. “¹⁰⁰*

V této části se Fischl také vrací k tématu Odyseova bloudění, které bylo motivem ve sbírce *Koně z Thaky*. Je možné, že i v tomto případě lze vztáhnout Odyseovu samotu na samotu lyrického subjektu, subjektu díla a částečně snad také samotného autora. V básni *Návrat Odyseův* jsou líčeny obavy z návratu po dlouhém odloučení od rodné země, od ženy, od rodiny.

*„Zmoudřelý k dítěti a zchudlý k trůnu králů
se vracíš nakonec.
Poznáš ještě kameny a mech?
Poznáš ještě řeku, háj a břehy?
Poznáš ještě? Neztratil ji v snech
Kolikrát zvadly zahrady,
kolikrát námel místo zrn,
kolikrát ocet místo hroznů,
snad místo domů trosky jen
a spáleniště místo měst
a Penelopé tvá, zda žalem neoslepla.
Pozná tě? Tvé slovo, hlas, tvůj dech?
Pozná tě? A nezradils ji v snech? “¹⁰¹*

Další výraznou básní první části je báseň *V den smrti Jana Masaryka*. Dá se říci, že tato báseň opět představuje určitou spojitost mezi uměleckým dílem a prožívanou realitou. Zároveň je z této básně cítit určitá marnost a beznaděj. Jelikož mizí pevný bod, kterým Masaryk pro Fischla bezesporu byl, jako by byly další snahy o upevnění existence a svobody zbytečné. Jen velice těžko dokáže někdo nahradit pozici Jana Masaryka.

*„Jak jen to říkal?
Děckám našich svatých
do oči moc se podívat.
A teď je na vás,
dědicové svatých,
jemu se v oči zadívat.
Jak to jen říkal?
Hlavy vzhůru
a dej vám Panbůh dobrou noc.
A teď je na nás
říkat: Hlavy vzhůru.
Ó jak je těžké šeptat: Dobrou noc. “¹⁰²*

¹⁰⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Muž s loutnou, 1954, nestránkováno.

¹⁰¹ Tamtéž, nestránkováno.

¹⁰² Tamtéž, nestránkováno.

Jestliže *Tesknice* nepředstavuje příliš tematicky uzavřený celek, v případě druhé části s názvem *Muž s loutnou* tomu tak není. Celá část představuje ucelené dílo s poměrně výrazným vývojem. Dominantním leitmotivem většiny básní se stává loutna. Někde tento nástroj představuje věc nahánějící strach, jinde, například v básni *Však loutna mi zbyla*, je loutna jedinou jistotou, která lyrickému subjektu napomáhá zklidnit stále se zmítající existenci.

*„Jak léta starých dřev se v tobě ukládají
vrstvení stalistá zrát, smutků, zvadlých krás.
Však loutna zbyla mi a když ti na ni hraji,
s pestíků hvězd květ noci strásá čas.
Jak včely písňě jdou a roznášejí v kraji
v kalichy srdcí těch, kdo trpí, času pel.
jen loutna zbyla mi. Však když ti na ni hraji,
čas písni rozkvétá v hojivý jitrocel.“¹⁰³*

Pochopitelně také stále se objevující se „muž s loutnou“ se stává výrazným motivem této části. V básni *Muž s loutnou chodí po kraji* představuje „muž s loutnou“ určitého soudce, který tu bude stále hrát svou neveselou melodii. Zas a znovu bude tak všem viníkům připomínat jejich provinění. Zmíněná pozice někoho, který vystupuje jako soudce, je častá také v prozaické tvorbě Viktora Fischla. Z básně *Muž s loutnou* je možné vyčíst velice těsný vztah mezi triádou fikčního světa – autor – subjekt díla – lyrický subjekt. I když není možné tyto části fikčního světa lyriky spojovat, v případě této básně jakoby lyrický subjekt mluvil za autora. Z kontextu básnického díla Viktora Fischla je možné soudit, že se subjekt díla vtělil do zmíněného „muže s loutnou“. V rané Fischlově tvorbě byly velice často opěvovány krásy života, veselost a opojnost žití. Do ještě neustálené poetiky mladého básníka však vstoupil odraz těžce prožívané reality a z opěvování krás života se stalo stálé hledání pevných bodů, strach a beznaděj. Stejně tak i „muž s loutnou“ toužil zpívat vesele.

*„Muž s loutnou chtěl pět krásu jen,
jen krásu bez příkras,
nejtišší krásu růži, žen
stromů rozkřídlených v čas,
o hřívě koní zpívat chtěl,
o louce sedmikrás,
byl čas, kdy jenom krásu pěl,
jen krásu bez příkras.
Jak s loutnou v ruce krajem šel,
ze zahrad s vůní nárek stoupal,
pláč s kletbou větrem s polí zněl,*

¹⁰³ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Muž s loutnou*, 1954, nestránkováno.

*se stromu visatec se houpal,
a hory, hory mrtvých těl
a s lebkami hrál v kostky d'as.
Muž s loutnou krásu zpívat chtěl,
však rudý čas mu zlomil hlas.
Pak místo polí, hájů, luk,
hněv místo krásy pěl.
Jak kámen v prak, jak šípy v luk
hrotit svou píseň v ostří střel.“¹⁰⁴*

Přibližně v polovině této části se však nálada veršů obrací. Jako v předešlých dílech, tak i zde se lyrický subjekt obrací k přírodě. Zde se mu útechy dostává, nicméně subjekt netouží pouze po klidu, ale mluví také o odplatě a vzdoru, který je nutný. Ve verších se často dostáváme do jarního období, které také symbolizuje určitou naději a znovuprobuzení. Nejvýrazněji je tato tendence čitelná v básních *Píseň o naději* a *Popěvek*.

*„Pomněnku, jetel, sedmikrásku,
a jarních keřů pupence,
chrpu a mák a hrstku klasů
dnes ve snu vil jsem do věnce.
Rezedu, koukol, petrklíče,
trs konvalin, z nichž voní zem,
ten věnec ze všech nejkrásnější
my ještě jednou uvijem.“¹⁰⁵*

Aby nadšení nebylo tak opojné, nachází se uprostřed takto laděných básní jedna, která je laděná jinak. Nese název *Mene tekel*, opět tak vstupuje „do hry“ výstraha, je třeba mít se na pozoru.

*„Fanfáry troubí fanfaroni,
strach marně dmou, by přehlušil
zvon času, jenž jim hrany zvoní.
Snem moci slepí netuší,
že mene tekel zatím píše
kdos krví na zdi vězení.
A neslyší, jak hrana zní
jich babylonsky vzpupné pýše,
fanfáry smrti poslední.“¹⁰⁶*

*

*„Už v roce 1954 jsem, jak jsem poznamenal, napsal sbírku *Muž s loutnou*, která sice nevyšla, ale většinu z ní jsem pojal v roce 1981 do sbírky *Dům u tří houslí* (PmD*

¹⁰⁴ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Muž s loutnou*, 1954, nestránkováno.

¹⁰⁵ Tamtéž, nestránkováno.

¹⁰⁶ Tamtéž, nestránkováno.

Mnichov), v níž jsou i jiné, dříve nevydané verše, staré i nastrádané za tři desetiletí.“¹⁰⁷ Básnický cyklus *Dům u tří houslí* tak obsahuje verše pocházející z rozmezí let 1950-1980.

Básnický cyklus je tvořen třemi částmi. V první části se nachází básně, které Viktor Fischl použil již ve sbírce *Muž s loutnou*. Avšak druhá část cyklu, nesoucí název *Pražské procházky*, již představuje tematicky uzavřený celek dosud dříve nevyužitých básní. Jak již sám název napovídá, lyrický subjekt se zde vrací zpět do prostředí Prahy. Jako kdybychom se tematicky opět vraceli do období exilu během druhé světové války, právě v tomto období byly vzpomínky na domov v tvorbě Viktora Fischla dominantní. Je možné, že tento návrat k dřívější tematice způsobil opětovný odchod z Československa. Fischl tak musel se svou rodinou opět začínat znova v cizím prostředí. „*Básník se ve vzpomínkách neustále vrací do Prahy, trvale uchvácen její krásou, vrací se k jejímu poetickému odkazu ztělesněnému ve vzpomínce na milovaného Františka Halase, vrací se k tónům národní hymny. Pevně zakotvil v Izraeli, ale stesk po domově, v němž prožil dětství a mládí, se stal součástí jeho života.*“¹⁰⁸

Lyrický subjekt se ve vzpomínkách opravdu vrací do Prahy, město bývá také symbolicky označováno za krásnou ženu. Nicméně ne vždy subjekt vzpomíná pouze na její krásu. Právě naopak, mnohdy bývá provázen zákoutími města, která jsou zasažená nedávnými událostmi. V této části lyrický subjekt prostřednictvím průvodců a prostředníků vypráví určité příběhy. Těmito prostředníky bývají někdy staré domy, které stojí v Praze, jindy zase ptáci, kteří lyrický subjekt provádějí po městě.

Právě zmíněné domy, jsou v této části často opakovaným motivem. Stojí tu proto, aby stále připomínaly historii města a koloběh života, ale také skutečnost stále vystupující smrti.

*„Staré domy stojí na výsluní,
moudré jako ženy u vřeten,
bílý vlas už k Léthé rozplete
s vůní skořice a tichem tůní
staré domy stojí na výsluní.
Bílý vlas k Léthé rozpleten,
víčka těžká míjením a bděním,
jak se plíží noc za kuropěním,
jak se sune podzim za květen,
bílý vlas už k Léthé rozpleten.
Jak se plíží noc za kuropěním,*

¹⁰⁷ Viz poznámky k básnickému dílu Viktora Fischla.

¹⁰⁸ KADŮRKOVÁ, Milada: *Setkání s Viktorem Fischlem*. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 51-52.

*klícky s ptákem v okně nespátíš,
ani dívčí píseň nerozhrne tíž
záclon stažených za břehem každodenním,
jak se plíží noc za kuropěním
(...) Všechny lásky, jež tajily dech,
když se nehet vryl do stébla pelesti,
život vykupován tonul v bolesti,
kolik švadlenek nedošilo svůj steh,
kolik lásek jen tu tajilo svůj dech.“¹⁰⁹*

Motiv starých domů není náhodný. V této části se lyrický subjekt velice často obrací ke starým, tradičním věcem a hodnotám, jakoby v nich opět hledal pevný vztyčný bod.

*„Pan Mozart dosud vyhrává na starodávný spinet
v pokoji s křesílky, jež znaly krinoliny, pochvalně v taktu přikyvuji
sloupkové hodiny
a na chvíli bylo třeba odložit hedvábný vějíř,
aby bílé dlaně mohly zatleskat.“¹¹⁰*

V souvislosti se vzpomínkami na Prahu je v *Pražských procházkách* uveden také překlad básně od Franze Kafky.

*„Lidé, kteří jdou přes temný most
kolem svatých / a matným světýlkem.
Mraky, které táhnou po šedých nebesích
kolem kostelů
s věžemi zčeřelými.
Člověk opřený o kvádry zábradlí,
jenž hledí do večerních vod,
ruce na starých kamenech.“¹¹¹*

Jediné vybočení od výše představené tematické linie *Pražských procházek* představuje báseň *Hodiny v ghetu*. Tato báseň však pochází z roku 1937, do souboru je však zařazena. Hlavním posláním této básně je nutnost stále mít v paměti válečné události. V kontextu veršů této básně však není možné na tuto skutečnost zapomenout.

*„Jako ty hodiny jdou zpět,
tak tebe něco nutí zpátky,
tebe a mne, nás všechny z ghet,
hloub ke dnu rýt, hloub v čase zpět,
až za práh dnes, až za klín matky.
Jako ty hodiny jdou zpět,
tak tebe něco nutí zpátky
k poledním plným. Plodnost béd*

¹⁰⁹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Dům u tří houslí, 1950-1980, s. 32-33.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 39.

¹¹¹ Tamtéž, s. 31.

*rozvívá v moudré krvi květ,
ó dětství, dětství bez pohádky.* ¹¹²

Ve třetí části básnického cyklu, v *Evropských žalmech*, se opět vracíme k dříve využívanému motivu času. Je tomu zejména v básni *Ještě je čas*, ze které je opět možné vyčíst určitou naději.

*„Na krajích lesů vlci zuby cení,
zpod balvanů už prodírá se plaz
a sotva kdo dbá výstrah kuropění.
A přece ještě sady květem voní.
ještě je čas. Je ještě čas
rozehnat stádo trojských koní
než uštknout Laokoon se znovu v kámen umění?“* ¹¹³

Další, již dříve objevující se motiv, představuje inklinace k přírodě. V *Sonetu zpívaném vždy znovu na jaře* se určité znovuzrození opět objevuje ruku v ruce s hrozbou.

*„Pyšné jak lipicání v cirku
jdou mladé matky zjara do parku,
celý svět pluje v člunu kočárku
jak labuť na jezeře mívá čírku.
A milenci jdou k sobě nakloněni
a verše šeptají: Je máj, je lásky čas.
A zajíkají se nad nejkrásnější z krás,
jak pokolení střídá pokolení.
Pak někde z dálky děla zahřívají
a všichni zapomenou, že v měsíci máji
směl by být slyšen jen hrdličky vábný hlas.
Člun záští zmítaný převrátí vlny zloby
a zase matky jdou, slzami hroby zdobí
a smrt se chystá na příští hodokvas.“* ¹¹⁴

Další dominantní básní třetí části cyklu je *Sonet psaný snad s příštího bojiště*. Zde je opět znázorněn koloběh života, který je ale vystaven na historii válečnictví. V souvislosti s válkami opět vyvstává otázka existence a vlivu Boha.

*„Děd, pamatuji, často vyprávěl,
kolik jich padlo tehdy u Sadové.
Do smrti budil ho ze spánku štěkot děl
a sen, v němž havran z lebky oči klove.
Otec zas vykládal, jak tehdy na Piavě,
jako pták v síti na ostnatém drátu
kamarád uvíz', pak ho nosil v hlavě*

¹¹² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Dům u tří houslí, 1950-1980, s. 30.

¹¹³ Tamtéž, s. 54.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 60.

*jak v hrobu, ze kterého ční pahýly v hnátu.
Syn později mluvil často o Tobruku.
Šla kolem smrt a zkosila mu ruku
a doma našel troud a zrezavělý pluh.
Když teď vnuk zvědavý na prázdný rukáv hledí,
po každé znovu ptá se, vždy bez odpovědi:
Na kterém bojišti, pověz mi, padl Bůh?“¹¹⁵*

¹¹⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Dům u tří houslí, 1950-1980, s. 58.

8 Pozdní básnická tvorba

Po napsání předešlých básnických sbírek se Viktor Fischl opět, co se básnické tvorby týče, odmlčel. Avšak v Památníku národního písemnictví v Praze jsou uloženy ještě další důkazy o jeho pozdním básnickém díle.

Důkazem je také rozsáhlý cyklus básní s názvem *Krása šedin*. Básnický cyklus je členěn do tří částí. První část představují již výše zmíněné *Pražské procházky*, které jsou zde jen mírně přepracované a doplněné o některé verše ze sbírky *Muž s loutnou* (báseň *Jen loutna zbyla mi*).

Další částí cyklu jsou *Staré domy*. Ani tato část neobsahuje mnoho nových básní, které by se již neobjevily ve výše zmíněných sbírkách. Lyrický subjekt zde opět inklinuje ke starším a již prověřeným hodnotám. Staré domy zároveň představují jisté monumenty, které zde stojí, aby připomínaly doby minulé a koloběh života.

„Staré domy voní jako po starém vínu,
ale i skořicí, kmínem a tymiánem
a trochu muškáty a fuksiemi v oknech.
A vůně zůstanou po uhašených ohních,
po záplavách dávno vsáklých vod
a stejně nevyprchá slaná vůně slz.
Staré domy voní po nedělní kávě
s bábovkou a klípkem ne vždy nevinným,
ale i jablky na skříních, moštem a kontušovkou,
a kouřem viržinek, trabuk na starých dýmek,
vychladlých nad knihou a nad sbírkou známek,
nad čtverci šachovnic, nad hrstkou listů z mláďí.“¹¹⁶

Část *Sonety s polí válečných* je přepracovaná část ze sbírky *Dům u tří houslí*. Ve výše zmíněné sbírce nesla však tato část název *Evropské žalmy*.

Nejvýraznější část tohoto básnického cyklu však představuje *Krása šedin*. Sám autor ve svých poznámkách k básnickému dílu k sonetům této části dodává: „*Některé z těchto sonetů pokládám snad za nejlepší, co jsem v lyrice napsal.*“ Básně této části jsou psány formou sonetu. Fischl se zde tedy opět navrácí ke klasické formě. Ačkoli je většina básní psaná metrickým veršem s výrazným rýmem, v celé sbírce *Krása šedin* se vyskytují i básně psané volným veršem.

¹¹⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Krása šedin*, 1992, s. 41.

S formou sonetu souvisí také tematická náplň básní. V souvislosti se stářím se lyrický subjekt totiž obrací ke krásám života a celá část básnického cyklu tak vyznívá jako oslava stáří.

*„Bezbarví v šedinách vidí jen barvoslepi.
Korunám stromů mých i duha závidí.
Z holub i výši vln kormorán na přídí,
džbán hladím v obdivu, kde jiným zbyly střepy.“¹¹⁷*

Lyrický subjekt vnímá stáří jako přirozenou součást života. Také na smrt nenahlíží existenciálním pohledem tak, jako tomu bylo v dílech předešlých. K této skutečnosti je přistupováno velice lyricky a s pokorou. V *Posledním sonetu* je smrt braná jako určitý práh, který je nutné překročit.

*„Loučit se bez slz, odcházet bez lítosti,
jako bys přešel z pokoje do pokoje,
o bolu netřeba ti bude na předmostí,
neb to, co odnášíš, je všechno jenom tvoje.
Bez velkých slov, i bez těch „posledních“,
řekneš jen „ostatně“ anebo „mimochoodem“,
nic v čem je konec, svatost nebo hřích,
tak jak se rozloučí větev se zralým plodem.
Jako bys vyšel před dům na zahradu,
z lesa na paseku sluncem zalitou,
kde ptáci tiše už na uvítanou ladí.
Co zdálo se ti bez ladu a skladu,
se mění v akordy a šikem stromořadí
ted' bez slz odcházíš jist míru záštitou.“¹¹⁸*

V celé části stáří představuje velice významnou součást života, která přináší moudrost a cenné poznání.

*„Až ted', když začíná rozumět letu ptáků,
až ted', když slyší stoupat mizu do větví,
až ted', když vyzná se i potmě v křivolaku,
co dávnou zapomněl, pojednou opět ví.
Až ted', když odlétá k večeru s písni zvonů,
všeho se dotýká jakoby naposled,
až ted' když drolí se do prachu milionů,
jako by včelí roj se k úlu zase slét.“¹¹⁹*

¹¹⁷ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Krása šedin, 1992, s. 63.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 80.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 62.

V souvislosti se stářím se lyrický subjekt opět obrací k přírodě a ve vzpomínkách se vrací do domácího prostředí. Je tomu nejvíce v básních, inspirovaných lidovými písněmi.

*„Když zjara náhle odkvetou bezy
táhne to starce do zahrady.
Už ví, že dávno není mladý,
už ví, že čeká na rozmezí.
Tu staré písně, v úlu včely,
mu v hlavě stále znovu bzučí,
ještě vzít všechno do náručí, tolik jsme ještě nedopěli.
Píseň se snáší na krajinu,
kraj vyšívaný rozmarýnem,
tam pode mlýnem, nade mlýnem,
kdes žáčka cvičí sonatinu.“¹²⁰*

*

Dalším dílem, které je uloženo v Památníku národního písemnictví v Praze, je sbírka *V podvečer* (2001). Celá sbírka se nese v duchu loučení, odcházení a rekapitulace předešlého.

*„Při posledním účtování
nenajdeš účetního, který by poradil
a musíš si spočítat sám,
co ještě dlužíš jiným, co jiní tobě dluží.
Když srpek měsíce snad naposled se úžjí,
a když se ukáže, že i co bylo sudé,
je pojednou osaměle liché,
všechno cos našetřil, teď peněz je v tvé hrsti,
obolos pro Chárona, jemuž je třeba zaplatit
za převoz přes řeku Styché.
To bude
poslední dluh, který splatím.
Ani Croesus nestačil splatit víc.“¹²¹*

V dřívějších sbírkách se lyrický subjekt často obrací k času. Čas mnohdy v básních Viktora Fischla vystupuje jako mocný element, ke kterému se subjekt obrací. Také v souvislosti s loučením je možné z básní vyčíst motiv času, který lyrickému subjektu „odstřeluje dny, jež v dlouhé řadě padají jeden po druhém.“

Spolu se zmíněnými motivy vstupuje do veršů také nejistota. Lyrický subjekt si není ničím jistý a slovo „nevím“ dokonce označuje za erbovní slovo. Nicméně je

¹²⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Krása šedin, 1992, s. 68.

¹²¹ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, V podvečer, 2001, nestránkováno.

nutné dodat, že motivy loučení a odcházení jsou ve sbírce básněny s velkou pokorou, tak je tomu v díle Viktora Fischla typické. Subjekt dokonce symbolicky označuje svůj život za „zahradu královu“.

„Nevím.
To slovo erbovní
při každém kroku opakuji.
Nevím.
Nevím proč právě přede mnou
se otevřela brána
a já vešel do zahrady královny
a nikdo mne nevyhnal.
Snad hlídač právě usnul,
protože měsíc,
protože jasmín,
protože tlukot slavíků,
protože kdesi v dálce kdosi hrál na violu.
(...) Nevím.
To slovo erbovní
při každém dechu opakuji.
Vím jen, že hlídač, spí-li, jistě procitne
a vyřítí se na mne jeho psi.
A snad už zítra, snad i ještě dnes
mne najdou za vysokou zdí
u brány královny zahrady. Nevím.
to slovo erbovní
si opakuji ve snu posledním.
Jen jedno ještě vím:
že dokud směl jsem chodit
po jejich pěšinách,
a poznat vůně všech květů,
našel jsem v zahradě králově
nesčítelné záhony nevýslovné krásy.
Víc nevím. Je něco víc?“¹²²

V souvislosti s básní *Časně ráno* se opět vybavuje souvislost s prozaickým dílem Viktora Fischla. Také zde vystupuje lyrický subjekt jako sudí a promlouvá s přítelem, v tomto případě s kosem, který vyvádí lyrický subjekt z letargie.

„Proč zpíváš už o půl páté?“
„Vy se, pane sudí, ptáte?
Proč už zpívám? Proč už lítám?
pěkně vítám, pěkně vítám.
Už vychází slunko zlaté.
Pojďte, pane sudí ven.
Bude zase krásný den.“¹²³

¹²² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, V podvečer, 2001, nestránkováno.

¹²³ Tamtéž, nestránkováno.

Ve sbírce se vyskytují také veselé a rozverně básně, jako je například *Říkanka jitřní*. Tato linie je ale více rozvinuta ve sbírce následující, v *Říkance pro Aninu*.

*

Sbírka *Říkanka pro Aninu* je poslední básnickou sbírkou Viktora Fischla, která je dochovaná v Památníku národního písemnictví v Praze. Sbírka je datována do roku 2002, nicméně vyskytují se v ní i mladší básně. Konkrétně jde například o *Říkanu silvestrovskou* z 31. 12. 2000. Tato báseň je mimochodem v mírně upravené verzi zařazena již v předchozí sbírce *V podvečer*.

*„Tisíciletí
kolem nás letí
a jsou v nich krásné děti
i báby na koštěti.“¹²⁴*

Pod sbírkou *Říkanka pro Aninu* však není podepsaný pouze Viktor Fischl, jako druhý autor je uveden Avigdor Dagan. Jde o Fischlovo hebrejské jméno, které přijal během své diplomatické kariéry. Není známo, z jakého důvodu zde Fischl využil také svého druhého jména, nicméně z autorových poznámek lze alespoň z části důvod vyčíst. „Žil jsem – a to pokládám za největší požehnání, jakého se mi dostalo – vlastně dva životy. Jeden jako diplomat, druhý jako spisovatel. Diplomatem jsem byl víc než pětatřicet let. Všechno ostatní předtím a potom byla literatura. A tahle dvojakost, podvojnost, dvojkolejnost, nebo jak tomu chcete říkat, je jako broušený dýmánek, na němž září mnoho faset: Praha a Jeruzalém. Viktor Fischl a Avigdor Dagan. Český spisovatel a izraelský diplomat. Zkrátka takových párů je v mé biografii tolik, že v té dvojí koleji už vidím něco jako svůj erbovní znak.¹²⁵ Zdá se, že přihlášením se k oběma svým jménům, spojil Fischl oba dva životy v jeden. Jelikož ale celá sbírka *Říkanka pro Aninu* vyznívá spíše jako humorná hříčka, působí také zmíněné spoluautorství spíše jako hra.

Již na titulní straně je umístěna poznámka: „některé i poněkud neslušné, za což se autoři omlouvají“. Svou poslední básnickou sbírkou se Fischl rozloučil s tématy, která byla v jeho tvorbě dominantní. Lyrický subjekt zde již neprožívá tíhu nejisté existence a ani nereflektuje zásadní události v okolním světě. *Říkanka pro Aninu* představuje naprosté uvolnění a je „pouze“ veselou a humornou tečkou za básnickým

¹²⁴ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Říkanka pro Aninu*, 2002, nestránkováno.

¹²⁵ EMINGEROVÁ, Dana: *Dva životy. Hovory s Viktorem Fischlem*. Praha: G plus G, 2002, s. 70.

dílem Viktora Fischla. Ve sbírce je značná inklinace k asociacím a všednodennosti, nicméně jak v tematice, tak ve formální stránce básní se nevyskytuje moc z dřívější Fischlovy básnické tvorby.

*„Jedna, dvě a tři a čtyři,
už mám jídlo na talíři.
Už mi Stella nese kávu
a s ní nespálený toast
a už mi čte dobrou zprávu
z čerstvé Jerusalem Post.
Cottage jí však neslevím
a už jím a jím a jím.
Přidej k tomu supersýru
- (vzdej čest komu patří čest) -
ještě ratolístku míru,
pak na záda mi mohou vlízt
všichni se vším ostatním.“¹²⁶*

Zajímavou linii této sbírky představuje hra s jazykem a tvary slov, avšak i tato tendence se zde nese v duchu lehkosti a humornosti.

*„Byli dva bratří, Kain a Abel,
poprali se a Kain Abela zabel.
Tak ovšem mluví jen Hanáci
a to jsou dost podivní panáci.
Správně místo zabel musíte říci zabil,
jenže pak by se Abel musel jmenovat Abil.
Ale proč vlastně Kain Abela zabil?
Protože Abel byl řítělez
a Kain sám patrně labil.“¹²⁷*

Mezi úsměvnými a vesměs zábavnými říkankami je jedna, která z linie sbírky vybočuje. Jedná se o báseň *Příměří*. Jedná se snad o jedinou báseň sbírky, kde není na věci nahlíženo úsměvně a satiricky. Je zde pomocí symbolů a asociací vyjádřena stále hrozící možnost války.

*„Tři měří
příměří.
A čtyři
zas už míří.
Křídla šíří netopýři.“¹²⁸*

I přesto, že některé básně nebo části básní odkazují k vážnějším tématům, z celkového kontextu celé sbírky je však patrné, že Viktor Fischl již neměl za cíl

¹²⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Říkanke pro Aninu, 2002, nestránkováno.

¹²⁷ Tamtéž, nestránkováno.

¹²⁸ Tamtéž, nestránkováno.

vytvořit náročné verše, ale spíše humorné a úsměvné básně, které již nemusí řešit žádná náročná témata.

*

Ačkoli se některé části básnických sbírek opakují, z výše nastíněné poválečné a následující básnické tvorby Viktora Fischla je čitelné, že i pozdější autorova tvorba byla formována a v kontextu celkového autorova básnického díla přinesla další nové podněty.

Také do poválečné a pozdější tvorby vstupoval vliv prožívané reality. Lyrický subjekt se stále obrací k nedávné válce a těžce prožívá i riziko dalšího hrozícího konfliktu. V poválečné a další tvorbě již málokdy vystupuje lyrický subjekt jako pozorovatel, nýbrž jako hluboce prožívající subjekt. Výjimkou se stává snad jen sbírka *Živí lidé*, kde se lyrický subjekt místy stává vyčleněným pozorovatelem.

Kromě již dříve objevujících se motivů, jako je inklinace k jistým a prověřeným hodnotám či snaha lyrického subjektu obracet se k přírodě, se v pozdější básnické tvorbě Viktora Fischla vyskytují i nové motivy. Mezi nové motivy patří bezesporu stáří. To se objevuje zejména ve sbírkách, které jsou zařazeny do kapitoly *Pozdní básnická tvorba*. Novou zajímavou linií tvorby Viktora Fischla představuje také hra s jazykem. Tento fakt může být daný skutečností, že byl Fischl opět nucen vyměnit svůj rodný jazyk za jiný, a tak mohla být autorova láska k rodnému jazyku promítnuta i v jeho verších. Důkazem hravosti jsou mnohé výrazy jako bezsvětlí, bezesměří či bezbarví v šedinách a podobně. Inklinace ke hře s jazykem je výrazná také ve sbírce *Říkanka pro Aninu*. Právě tato sbírka jako celek znamená v tvorbě Viktora Fischla něco nového, protože úsměvné a rozverné verše se v dřívější tvorbě prakticky nevyskytují.

Ve sbírkách *Živí lidé* a *Nad hlavami spících dětí* se mírně objevuje inklinace k novému režimu. Zřejmě z tohoto důvodu neměly být sbírky nikdy publikovány. Nejvíce je tento fakt čitelný ze skladby *Živí lidé*. Černobílé vidění světa a přitakání začínající kolektivizaci v zemědělství splňuje dobové požadavky socialistického realismu.¹²⁹

Co se týče formy básní, nedá se v případě tohoto tvůrčího celku tvrdit, že dominantní zůstává metrický verš jambického spádu. V pozdějším období využívá Fischl více i volného verše. Zdá se, jakoby v tomto období Fischlovi již metrický verš nevyhovoval a autor byl při využívání metrického verše formálně svazován. Volný verš

¹²⁹ HALAMOVÁ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, s. 81.

autorovi tak dává větší svobodu, není natolik omezován pevnou strukturou. Výjimkou jsou sonety, jejichž prostřednictvím se autor vrací k tradičním postupům, a také básně, pocházející z dřívějšího tvůrčího období.

V Památníku národního písemnictví v Praze je uložena také sbírka *Na schovávanou*. Toto dílo obsahuje však spíše verše pro děti, proto ji v této diplomové práci blíže nezmiňuji.

9 Básně nepojaté do sbírek

V památníku národního písemnictví v Praze je ve fondu Viktora Fischla dochováno kromě ucelených básnických sbírek a cyklů také několik samostatných básní, které nejsou do žádné ze sbírek zařazeny. Není jisté, zda tyto zlomky přinesly do poetiky Viktora Fischla něco nového. Nicméně, aby zobrazení Fischlovy básnické tvorby bylo co možná nejkompletnější, je nutné neopomenout také samostatné skladby. Tato kapitola se tedy věnuje interpretaci básní nepojatých do sbírek.

*

Další samostatnou báseň, která je uložena v Památníku národního písemnictví, představuje báseň *Campanilla*. V seznamu vlastních rukopisů PNP je uvedeno datum 17. 6. 1933. V této básni se vracíme do období, kdy ve verších nebyl ještě lyrický subjekt natolik zklamán okolním světem. Báseň je datována do počátku 30. let, kdy se v poetice Viktora Fischla objevují také vážnější témata a lyrický subjekt již není natolik okouzlen okolním světem. Nicméně svou rozverností se báseň blíží spíše nejranější počáteční poezii Viktora Fischla, kde si lyrický subjekt užívá krás života.

*„Na piazze di San Marco
tančí štíhlá campanilla
napjatá jak struna loutny
na níž slunce hraje písň
Čtyři koně svatý Marek
na nejkrásnější uzdě drží
sám by nejraději tančil nebýt téhle důstojnosti
Ale v noci poslední když
obeadekrovaní hosté
stáhnou v oknech žaluzie
se sítěmi na moskity
V noci v noci campanilla
tancem přece světce svede
a pak odvrátí se měsíc
jak diskrétní gondolier
tohle vše mi prozradila
jedna bílá holubice
jež mi za hrst zrní slétla
na rameno na piazze.“¹³⁰*

*

¹³⁰ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, *Campanilla*, 17. 6. 1933, nestránkováno.

Báseň *Drahý pane profesore* sice neznačí v poetice Viktora Fischla zásadní posun, nicméně vypovídá o autorově vysoké úctě k Otokaru Fischerovi. Dokládá také, že Otokar Fischer nebyl pro Fischla pouze autorským vzorem, ale člověkem, kterého si vážil i v jiných, nejen uměleckých, sférách života.

Tato báseň není datovaná, ale domnívám se, že díky její tematice je možné zařadit ji do Fischlovy tvorby 30. let.

*„Drahý pane profesore,
dočítám se, že Vám vzali to, co bylo ve Vás choré
tož Vás zdravím aspoň zdáli
rád bych ted' za Vámi přijel
ale mám sám doma špitál
dostal jsem také svůj příděl
otec v záchvatech se zmítal
a dnes lehla taky matka
nemohu ted' odtud zkrátka
ale láska nerezaví
a i zdáli lze přát zdraví“¹³¹*

*

V básni s názvem *Alkméné* se Fischl opět vrací k inspiraci mýtickými motivy. Krásná Alméné byla podle báje manželkou írynthského krále Amfitryóna a matkou známého hrdiny Hérakla. Alkméné byla svou krásnou tak proslulá, že po ní zatoužil i samotný Zeus a v podobně Amfitryóna Alkméné svedl. Na linii tohoto mýtického příběhu je zde opět znázorněné zklamání nad zradou Boha, který v nejtěžší situaci opustil i ty nejuvěrnější. V nejisté existenci opět není možné opřít se ani o dříve pevnou jistotu, o víru v Boha.

Báseň *Alkméné* není, stejně jako většina samostatných básní, datována. Nicméně inspirace mýtem napovídá, že by tato báseň mohla spadat do autorovy básnické tvorby 40. let nebo pozdější.

*„Přetichým krokem jsi v zahradu vyšla
po písni čistá natrhat kvítí
vyzdobit dům a upravit lože
manželův příchod oslavit vůní
Milostiplná v záhoně růží
ve vlasech slunce s vánky se modlíš
o lásku prosíš netušíš zradu
i nejuvěrnější oklame bůh
Do zrnka písku a ve stéblo trávy
zaklet smí hladit úběl tvých nohou*

¹³¹ LA PNP Praha, fond Viktor Fisch, *Drahý pane profesore*, nedatováno, nestránkováno.

*v roubení studny změnil se zrádný
když z komnat vyjdeš na hlavě džbán
(...) Bez vesel pluješ v přívalu bouří
v nejmenším člunu na žhavém moři
bez vesel pluješ oddaná vlnám
ztracená jitem až tma sejde s očí
Nevinně hříšná ze zaslíbené země
vracíš se domů s modlitbou na rtech
za lásku vděčna netušíš zradu
i nejvěrnější oklamal bůh
Ty však můj Pane“¹³²*

*

V básni *Odyseův návrat* se čtenář opět vrací do linie příběhu bájného Odysea. Lyrický subjekt se zde ocitá v situaci, kdy je již bloudění u konce a subjekt se již může radovat z návratu domů, ke krásné Penelopé. Objevuje se zde také myšlenka, že v podstatě k žádnému odloučení nedošlo, protože vztah k domovu je velice silný. „*Byls doma v tobě domov byl*“¹³³

*„Jsi zase doma Ithako
kolikrát dým tvůj na dosah
ty věčně blízká
věčně daleká
Jsi zase doma
zápraží a krb a pes a rodná studna
břeh kámen strom a vůně hlin
a zvon a včely v korunách“¹³⁴*

V památníku národního písemnictví se však nacházejí dvě podoby *básně Odyseův návrat*. V druhé verzi této básně je kromě radosti z návratu do známého prostředí vylíčena ještě jedna, výraznější linie. Ačkoli je návrat domů opojný a uklidňující, lyrický subjekt zde nedosáhne klidu úplného. Stále totiž „ve vzduchu“ visí jakási hrozba. A možná spíše než hrozba, nevyhnutelná skutečnost. Výrazně jsou zde totiž zmíněny obavy, nakolik je opojení z domova udržitelné a dlouhodobé. Kromě mírně odlišné tematiky se jednotlivé verze básně liší i svou formou. Zatímco první verze je psána klasickým čtyřverším, druhá verze je svou formou podobná spíše básni v próze.

*„Jsi zase doma avšak vítr vzdouvá nedočkavé plachty
lodí u přístavu. A rahna sténají a hejno racků se ti vysmívá, ó špatný
mořeplavče.*

¹³² LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Alkméné, nedatováno, nestránkováno.

¹³³ LA PNP Praha, fond Viktor Fischl, Odyseův návrat, nedatováno, nestránkováno.

¹³⁴ Tamtéž, nestránkováno.

*Jsi zase doma. Avšak kde zůstala růže, za níž ses vypravil? Jediný lístek okvětní v tvé dlani zvadl. A co ti zbylo, poutníku než žízeň po dálkách? Jsi zase doma. Avšak vítr vzdouvá nedočkavé plachty lodi v přístavu. A rahna sténají a hejno racků se ti vysmívá, ty, s kletbou bloudění.*¹³⁵

*

V básni *Tři studny* je lyrický subjekt opět zmítán uprostřed nejisté existence. V souvislosti s touto nejistotou se subjekt již opakovaně obrací k Bohu. Ke spojení lyrického subjektu a Boha by mělo opět dojít určitým metafyzickým způsobem podobně, jako tomu bylo již ve výše zmíněné sbírce *Člověk na mezi*.

*„Již měsíc jako spící pes
choulí se v houni obleku
teď sestup ke mně na mou mez
a dej mi napít zázraku
jdu nevím odkud nevím kam
došel jsem k tobě noci má
vyloudím tak moudrým tmám
co si tu člověk počít má“*¹³⁶

*

V básni *Tolik zlých nocí* je opět vyjádřen hluboký existenciální postoj. I když se tento přístup v poezii Viktora Fischla objevuje častěji, zde je velice prohlouben. Ačkoli subjekt často mluví o tom, že „zítra se rozední“ a podobně, skutečně není o změně k lepšímu přesvědčen. Zajímavý je také fakt, že verše o totálním zklamání životem, jsou místy zasazeny do modlitby k Bohu.

*„Tolik zlých nocí a tolik zlých snů
ale já spím a já se nevzbudím
tolik zlých snů ach tolik zlých snů
a já tu čekám až se rozední
tolik zlých vidin a tolik zlých snů
otče náš který jsi na nebesích
viděl jsem tělo oplzlé děvky
páchnoucí potem a páchnoucí močí
viděl jsem tělo prašivé feny
poseté vředy a poseté hnisem
tolik zlých snů a tolik zlých nocí
otče náš posvět' se jméno tvé
viděl jsem sudy žlutého sádla
zvracel jsem po všech těch slizkých plžích
a pak jsem jen plakal a topil se ve svých slzách“*¹³⁷

¹³⁵ LA PNP Praha, fond Viktor Fisch, *Odyseův návrat*, nedatováno, nestránkováno.

¹³⁶ LA PNP Praha, fond Viktor Fisch, *Tři studny*, nedatováno, nestránkováno.

¹³⁷ LA PNP Praha, fond Viktor Fisch, *Tolik zlých nocí*, nedatováno, nestránkováno.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo mimo jiné zjistit, zda a jakým způsobem se v básních proměňuje pohled lyrického subjektu na prožívanou skutečnost. Básnická tvorba Viktora Fischla naznačuje, že vzájemný vztah aktuálního a fikčního světa je pro autora velice důležitý. Tento fakt dokazuje například mimoumělecké dílo *The Poet and the Cage*. V této vzpomínkové knize Fischl mimo jiné mluví o povinnosti autora angažovat se a shrnuje zde některé své životní názory a postoje. Prostřednictvím literatury tak mohl Viktor Fischl reflektovat aktuální dění světa a určitým způsobem jej i humanizovat. Do uměleckých textů tak často vstupuje odraz prožívané reality. V souvislosti s tvorbou Viktora Fischla je možné nahlížet na literární texty jako na nástroj, pomocí něhož lze formovat skutečnost. Již z autorovy tvorby 30. let je patrné, že se prožívaná realita odráží v jeho díle. V básních tohoto období tak často nalezneme odkazy k dobovým událostem, ale také k židovství, které se pro tvorbu Viktora Fischla stává zlomové. Tato tendence, utvořená v 30. letech, se projevila ještě výrazněji v době druhé světové války, kdy autor působil na exilovém ministerstvu v Londýně a pracoval mimo jiné na vytvoření pozitivního „mediálního“ obrazu Československa.

Velice dominantním aspektem celé Fischlovy básnické tvorby je stále řešený vztah k Bohu. Již v raných sbírkách lyrický subjekt často naráží na otázku existence Boha. V kontextu dobových událostí 30. let však Fischl táhne spíše k židovství a postupně se tak profiluje jako židovský básník. Určitým jednotícím prvkem a duchovním dědictvím se tak v celé básnické tvorbě Viktora Fischla stává právě židovství. Ve 40. letech se z Fischlovy poezie Bůh, jakožto jistota, téměř vytrácí. Tímto aspektem se autorova poezie blíží celkové poetice 40. let. Fischl však ve svých básních zdůrazňuje fakt, že uprostřed nejisté existence opustil lidstvo právě Bůh.

Ukázalo se, že raná poetika Viktora Fischla je značně ovlivněna poetismem. Lyrický subjekt si užívá život v krásném světě a je jím doslova okouzlen. Ve 30. letech je však autorova poetika formována jiným směrem. Do básní často vstupují obavy o nejistou existenci, lyrický subjekt pochopitelně hledá pevné body, kterých by se mohl zachytit. Vliv okolního světa je mnohdy tak silný, že záchytné body subjektu málokdy napomohou. V kontextu celé Fischlovy básnické tvorby představují nejčastější motivy, ve kterých subjekt hledá útěchu, příroda, víra, dětství, láska nebo také nekonečné hýření.

Do poezie britského exilu často vstupují vzpomínky na rodnou zemi. Lyrický subjekt těžce prožívá válečný konflikt. Na Fischlově tvorbě tohoto období je však zajímavé to, že subjekt neprožívá pouze neštěstí své země. Uvědomuje si, že nejen Československo stojí uprostřed války. Tento fakt je v české exilové poezii z doby druhé světové války spíše ojedinělý. Podobný přístup lze vyčíst snad jen v exilové poezii Ivana Jelínka. Zajímavou sbírku tohoto období představuje dílo *Koně z Thaky*, ve kterém se Fischl obrací k inspiraci mýtem. Samotná inspirace mýty je v celé poezii Viktora Fischla poměrně častá.

Po válce se k poezii Viktor Fischl vrací až kolem roku 1949. Ve sbírce *Nad hlavami spících dětí* se lyrický subjekt opět zmítá uprostřed nejisté existence. Opakem je pozitivněji, místy naivněji, laděná sbírka *Živí lidé*, ze které je čitelná jistá naděje vložená do obyčejných lidí. Zajímavý je fakt, že se v těchto sbírkách vyskytuje mírné přitakání novému režimu. Fischl, jehož zásady byly formovány na základě prvorepublikových masarykovských tendencí, však brzy poznal, že se s nově nabízenými hodnotami nemůže ztotožnit. V roce 1949 tak odešel do Jeruzaléma, kde započal diplomatickou kariéru. „*Komunismus pojímal Viktor Fischl v knize The Poet and The Cage, obdobně jako intelektuálové 50. let – jmenovitě např. Hannah Arendtová či Carl J. F. Friedrich a Zbigniew K. Brzezinsky či také Ferdinand Peroutka ve spise Demokratický manifest jako totalitní systém vyrostlý na obdobných principech jako totalitarismus nacistický.*“¹³⁸

Pozdější básnická tvorba Viktora Fischla nepřináší do poetiky autora mnoho nového. I zde vystupuje v básních lyrický subjekt, který intenzivně prožívá události ve svém okolí. Opět se také spolu s lyrickým subjektem ve vzpomínkách vracíme do rodné země, do Prahy. V poezii tohoto období je svět básní opět plný odrazu reality, tentokrát reality vyvzpomínané. Leitmotivem pozdní Fischlovy básnické tvorby se stává stáří. Je tomu tak převážně ve sbírkách *Kráska šedin* a *V podvečer*. V souvislosti s těmito díly se v básních ještě častěji, než tomu bylo dříve, objevuje silná pokora. Tento fakt se častěji objevuje také ve Fischlově prozaické tvorbě, například v díle *Loučení s Jeruzalémem*.

Úsměvnou tečku za poměrně vážnou poezií Viktora Fischla představuje sbírka *Říkanka pro Aninu*, kde již nejsou lyrickým subjektem řešena náročná témata ani nejistá existence.

¹³⁸ HALAMOVÁ, Martina: *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky*. Rukopis, nestránkováno.

Ačkoli se v básnické tvorbě Viktora Fischla objevují díla nebo básně, které jsou inspirovány různými poetikami, zejména v poválečné poezii se Fischl drží již dříve stanovené linie a takřka nepodléhá vlivu dobových tendencí. Komplexně se základem Fischlovy poezie stává důraz na morální hodnoty člověka.

Ve své básnické tvorbě využívá Fischl jak metrického, tak volného verše. Domnívám se, že v předválečné a válečné tvorbě byl pro autora charakteristický převážně vázaný verš, to z toho důvodu, aby docílil určitého řádu uprostřed nejisté existence. S tím souvisí také fakt, že v období 30. a 40. let nebyl volný verš v poezii příliš využíván. Naopak se zdá, že pokud v tomto období Fischl využil volného verše, snažil se tak zdůraznit rozbouřenost světa a naprostou bezvýchodnost situace. Lyrický subjekt v těchto verších nenalézá žádné jistoty. V poválečné a pozdější tvorbě se zdá být motivace autora jiná. Metrický verš svou tradicí nabízí rým, a tak mohl být Fischl při jeho využití mnohdy formálně svazován, proto autor v pozdější tvorbě inklinoval spíše k volnému verši, který mu, jak se zdá, nabízel širší možnosti.

Použitá literatura

Primární literatura:

FISCHL, Viktor: *Anglické sonety*. Praha: Melantrich, 1946. 31 s.

FISCHL, Viktor: *Kniha nocí*. Praha: Vydavatelstvo Družstevní práce. 1936. 43 s.

FISCHL, Viktor: *Žalmy a melodie*. Praha: Torst. 1996. 237 s. ISBN 80-7215-012-X

LA PNP v Praze, fond Viktor Fischl

Rukopisy vlastní:

Alkméné

Básně

Básně II.

Bílý pruh

Campanilla

Člověk na mezi

Drahý pane profesore

Duha nad městem

Když. Variace na Kiplinga

Konec léta

Koně z Thaky

Kráska šedin

Litanie k času

Muž s loutnou

Na motiv z Kiplinga

Na schovávanou

Nad hlavami spících dětí

Odyseův návrat

Říkají mi světoběžník

Říkanka pro Aninu

Sonata z konce tisíciletí

Světice děti andělé

Tolik zlých nocí

Tři studny

V podvečer
Živí lidé

Sekundární literatura:

- BUBER, Martin: *Problém člověka*. Praha: Kalich. 1997. 159 s. ISBN 80-7017-109-X
- ČERNÝ, Václav: *Česká beletrie emigrační*. In: Kritický měsíčník, roč. VIII, 1947. 8-21 s.
- ČERVENKA, Miroslav: *Dějiny českého volného verše*. Brno: Host. 2001. 248 s. ISBN 80-7294-015-5.
- ČERVENKA, Miroslav: *Fikční světy lyriky*. Praha: Litomyšl: Paseka. 2003. 83 s. ISBN 80-7185-592-8
- EISNER, Pavel: *Nový židovský básník*. In: Židovské zprávy 17, 23. 2. 1934, s. 2.
- EMIGEROVÁ, Dana: *Dva životy. Hovory s Viktorem Fischlem*. Praha: G plus G. 2002. 109 s. ISBN 80-86103-53-6
- FISCHL, Viktor: *Kuropění*. Praha: Československý spisovatel. 1991. 178 s. ISBN 80-202-0342-7
- FISCHER, Otokar: *Rok*. Praha: Fr. Borový, 1935. 52 s.
- FISCHER, Otakar: *Básně: výběr z básnického díla*. Praha: Československý spisovatel. 1956. 166 s.
- HALAMOVÁ, Martina: *Viktor Fischl a česká exilová kulturní politika*. In: Slovenská literatúra 54, 2007, č. 4, s. 292-299. ISSN 0037-6973
- HALAMOVÁ, Martina: *Tvorba Viktora Fischla v kontextu uměleckého diskurzu první republiky*. In: rukopis.

HALAMOVÁ, Martina: *Příběh vyprávění Viktora Fischla*. Praha: Arsci. 2010, 190 s. ISBN 978-80-7420-012-0

JAREŠ, Michal: *Poezie ve sbornících britského válečného exilu*. In: Soudobé dějiny 16, 2007, č. 1. 44-77 s.

KADŮRKOVÁ, Milada: *Setkání s Viktorem Fischlem*. Praha: Mladá fronta. 2002. 157 s. ISBN 80-204-0946-7

KADŮRKOVÁ, Milada: *Zamyšlení nad dopisy Viktora Fischla*. Středokluky: Zdeněk Susa. 2009. 234 s. ISBN 978-80-86057-55-2

ORTEN, Jiří: *Elegie*. Praha: Československý spisovatel. 1989. 100 s. ISBN 80-202-0046-0.

PÍŠA, Antonín, Matěj: *Z blízka a z dálky*. In: Kytice 1947, s. 82-86.

TRÁVNÍČEK, Jiří: *Poezie poslední možnosti*. Praha: Torst. 1996. 242 s. ISBN 80-85639-74-2.

Použité zdroje:

Slovník české literatury

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1222> (14. 1. 2012)